

ÚJABB ADATOK A MAGYARSÁG ETNIKAI EMBERTANÁHOZ

Tápé népességének antropológiai vizsgálata

Írta: FARKAS GYULA és LIPTÁK PÁL

(József Attila Tudományegyetem Embertani Intézete, Szeged)

Bevezetés

A mai magyarság etnikai embertani szempontból való tanulmányozása a megelőző 20 évben (tehát 1950 és 1969 között) több kívánnivalót hagy maga után, különösen, ha azt tudományunk más, intenzívebben művelt területeihez mérjük. Kíséreljük meg — rövidre fogva — áttekinteni a közölt tudományos munkákat. Természetesen csak a publikált anyag a mérvadó, még ha van is bizonyos tudomásunk az ilyen irányban végzett tekintélyes anyaggyűjtő munkáról. Az antropológiában az anyaggyűjtés nem lekicsinylendő feladat, de mégis a tényleges feldolgozás és közlés teszi a fáradságos felvételező munkát tudományunk mindenki által megismerhető eredményévé.

Ellentmondásnak látszik, de a közölt dolgozatok száma aránylag nagy. Sajnos nem mondhatjuk el ugyanezt a közlemények súlyáról. Feltűnik végül, hogy az antropológia területén huzamosan dolgozó kutatók egy része távol tartotta vagy távol tartja magát ettől a területtől. Úgy hisszük, ezzel áll kapcsolatban, hogy nem hivatásos antropológusok közül jelentkezik az utánpótlás, amire később még visszatérünk. Talán nem konzervatív az a véleményünk, ha elsősorban a *szakképzett* antropológusok számára tűzzük ki fő feladatként, sőt szinte kötelességként, hogy az etnikai embertan területén is végezzenek kutató munkát. A Szovjetunióban pl. BUNAK professzor irányításával a nagyorosz nyelvű népesség területén jól szervezett etnikai embertani vizsgálatokat végeztek, amelyek eredményét hamarosan közzölték is. A szomszéd államok közül csupán Romániát említjük még, ahol hatalmas, bőven dokumentált kötetek jelennek meg Románia egész területéről az ottani Tudományos Akadémia legteljesebb támogatásával.

Az elmúlt húsz évben megjelent dolgozatok és tanulmányok felsorolása, illetőleg részletesebb értékelése a rendelkezésünkre álló kerethen nem lehetséges, de nem is szükséges. Helyesebben járunk el, ha megpróbáljuk valamilyen célszerű szempont alapján csoportosítani és vázlatosan jellemezni az egyes embertani műhelyekből kikerült munkákat, még ha ez bizonyos fokig hálátlan feladat is.

1. Az első, talán nem is meglepő, de objektíve igaz megfigyelésünk, hogy a bibliográfiákban sok olyan címmel találkozunk, amely mögött tartalom alig van. Így pl. a Biológiai Vándorgyűléseken elhangzott előadások nyomán 15—20 sor terjedelemben megjelennek a tömör összefoglalások, hogy a szerzők mit vizsgáltak. Arról azonban legtöbbször semmi szó nem esik, hogy milyen eredményre jutottak. (Az ilyen jellegű referátumok hozzávetőleges száma 10 körül van.)

2. Úgy véljük konzervatív — tehát nem követendő — irányt képviselnek azok a szerzők, akik csak egy vagy két jelleg (pl. termet vagy íriszpigmentáció) vizsgálatának eredményeit közlik cikkükben.

3. Külön elbírálást kíván a Bács-Kiskun megyében tevékenykedő HENKEY GYULÁNAK az etnikai embertan területén végzett munkássága. Két kun (Fülöpszállás, Szabadszállás) és több magyar népesség (Szeremle, Nagybaracska, Foktó, Homokmégy, Szakmár, Fajszy) antropometriai vizsgálatát végezte el 1961 és 1967 között. Közleményeinek száma figyelemre méltó, és ki kell emelnünk a jó fényképeket; kiütközik viszont cikkeiben a biológiai, illetőleg a megalapozottabb antropológiai szakképzettség hiánya. Munkásságának alapos kritikai elemzését illetékes antropológus szakembernek egyszer majd el kellene végeznie. Már ma is az alábbi következtetések vonhatók le: HENKEY érdemeket szerzett az egyes kisebb települések embertani vizsgálatában, de pl. taxonómiai megállapításai egyirányban torzítottak, tehát tévesek; véleményünk szerint nem vállalkozhat nagyobb szintézisekre, mert erre nincsenek meg az eszközei (a szó legtágabb értelmében!). Azt a körülményt, hogy a közelmúltban a magyar őstörténet kutatására vonatkozó munkája kapcsán egyes embertani intézmények kritizálására is vállalkozott (HENKEY, 1967b), már csak azért is fenntartással kell fogadni, mert egy nép etnogenezisét elsősorban paleoantropológiai (hiteles ásatásokból származó csontvázanyagokon nyugvó) kutatásokkal és nem kizárólagosan a mai népességek vizsgálatával lehet megoldani.

4. Ezek után sokkal szívesebben soroljuk fel azokat a munkákat, amelyeket haszonnal forgathatunk a magyar etnikai embertan illetően.

Az áttekintett időszaknál valamivel korábban jelent meg MALÁN (1947) kitűnő összefoglalása, amely a megelőző évtizedek kutatásairól tájékoztat. Ide kapcsolódik MALÁN későbbi cikke az etnikai embertani kutatások megszervezéséről (1959), majd rövid összefoglaló dolgozata, amely a kezdeti vizsgálatoktól egészen 1957-ig tekinti át az ilyen természetű kutatásokat (1961).

Kiemelkedő jelentőségű a részlegesen endogám Ivád község teljes népességének antropológiai és humánbiológiai feldolgozása, amelyet NEMESKÉRI végzett el munkatársaival (1953). A tanulmányban a családszövevény felderítésének fáradságos munkáját is elvégezték. NEMESKÉRI a népesség két legfontosabb embertani komponensét a dinári és a keleteuropid (keletbalti) típusban látja.

THOMA (1957a) Szabolcs község népességének (82 férfi, 116 nő) embertani feldolgozása kapcsán a metrikus és morfológiai jellegek részletes elemzését egyaránt elvégezte. Jól választotta meg a korcsoporthatárokat, azaz 17—23, 24—60 és 61—x éveket. A populáció két uralkodó fajtaelemét állapította meg, ez a keletbalti és dinári.

Az etnikai embertani kutatás szempontjait igyekeztünk érvényesíteni az Orosháza vonatkozó monográfia II., azaz „Orosháza néprajza” című kötetben (FARKAS—LIPTÁK, 1965), ahol jelentős esetszámú, kereken 2000 orosházi felnőtt metrikus adatait elemeztük korcsoportok szerint. Ezenkívül különválasztottuk a nagyszülőikig bezárólag az orosházi születésűeket a betelepült lakosságtól. A népesség egy részének taxonómiai elemzését is elvégeztük, a szokottnál nagyobb részletességgel. A sötét színkomplexiójú rövidfejúk számaránya volt túlsúlyban, kereken 60%-ban; ezek egy részét nem határoztuk meg pontosabban, a többi összetevő alpi és pamíri-dinári volt. Ezenkívül jelentősek a mediterránok, összesen közel 24%-ban; a magas termetű (atlanto-

mediterrán és az alacsony változat (*gracilis mediterrán*) is fellelhető volt. — Ivád óta ez a legnagyobb terjedelmű etnikai embertani tanulmány az elmúlt 20 évben. Sajnos egyetlen antropológus sem ismertette idáig, csupán a néprajztudomány területén referálták vázlatosan ezt a munkát.

Dömsöd népességét KELEMEN (1968) tanulmányozta részletesen. A szerző 18—23, 24—60, 61—x éves korcsoportok szerint ismerteti az általa megmért 891 egyén 12 méretét és a színekomplexióra vonatkozó adatait.

Új fogalomként a nemi dimorfizmus mérőszámát vezeti be. Részletesen megadja a jellegek csoportok szerinti megoszlását. STOŁYHWO módszerével ellenőrzi a taxonómiai elemzést. PENROSE-féle nagyság és formabeli becslést végez, több populáció között. Főleg turanid és taurid rasszt különböztet meg. Ezen felül részletesebb taxonómiai elemzést nem ad.

*

Tekintsük át most a Tápén és környékén megelőzően végzett antropológiai vizsgálatokat.

A tápéi lakosság korábbi embertani tanulmányozása

Ha a hazai embertani kutatásokat röviden áttekintjük, azonnal kitűnik, hogy Szeged környékéről nagyon kevés felnőttekre vonatkozó adat áll rendelkezésünkre. A legelső adat 69 szegedi katona fejméretére vonatkozik (STEINBURG, 1875), majd ezt követte 300 szegedi részletesebb vizsgálatának beszámolója (KOVÁCS, 1901). BARTUCZ több alkalommal (BARTUCZ, 1910, 1911, 1912, 1917, 1922, 1938) közölt adatokat Csongrád megyei felnőttek fejméretéről, fejjelzőjéről és termetéről.

Ezek a vizsgálatok azonban még 500 embert sem érintettek, és csupán annyi vonható le belőlük eredményként, hogy Csongrád megyében 15%-os gyakorisággal brachycephalia és elsősorban közepes kategóriákba (kisközepes, közepes, nagyközepes) sorolható termetértékek fordulnak elő, az alacsony termet mindössze 5—10%-ban található.

A felszabadulás után a szegedi JATE Embertani Intézete igyekezett pótolni a hiányokat azáltal, hogy egyetemi hallgatók bevonásával két községben (Mórahalmon és Tápén) etnikai embertani vizsgálatokat végzett. Ezek a munkálatok azonban inkább csak tájékoztató jellegűek voltak, és a mai napig sincsenek publikálva (GASPARICS, 1964; NAGY, 1964; PONGRÁ CZ, 1964; MADARÁ SZ, 1964; JÓZSEF Elemér, 1966; KOVÁ CS, 1966) elsősorban azért, mert nem gyakorlott kutatók vették fel az adatokat, és így azok megbízhatósága nem teljes. Arra mégis alkalmasak voltak, hogy korábbi elképzelésünket alátámasszák, és ennek megfelelően 1968-ban szervezettebb keretek között kezdtük meg Tápén a munkánkat.

Tápé község történetéről

A község a Marosnak a Tiszába való torkollásától kissé északnyugatra található. Területe már a legrégebbi idők óta lakott, amit a közelében levő lebbői neolitikus telep és temető, a Kápisztás dülőben és a Szentégláégetőnél feltárt bronzkori sírok nagy száma, az Olajosút mellett elterülő még fel nem tárt, de leletmentésből ismert avar kori temető, a Szentégláégetőnél felszínre került

torzított gepida koponya és Árpád-kori sírok, a malajdoki gepida és Árpád-kori leletek igazolnak.

Az Árpád-kor legelején királyi birtok volt, de hamarosan földesúri kézre jutott (BÁLINT, 1965). Tápét Álmos herceg a dömösi prépostságnak ajándékozta. A Maroson szállított sóval konzerválták a tápéiak a halat és azt juttatták el Dömösre. Az 1138-as összeírás alapján Tápén 20 szolga volt, akiknek a nevei közül a mai lakosságnál is megtaláljuk a *Kószó* nevet. A falu később a Csupor-nemzetség birtokába került.

A tatárjárás után IV. Béla Szegednek adományozta Tápét, amely 1848-ig annak birtoka is volt.

A község igazi vízmenti falu, amelyet elzárt, sokszor el is pusztított a Tisza, de együtt is tartotta a török hódoltság idején. BÁLINT Sándor (1965) szerint ezért a tápéi nép kontinuitása a XI. századtól kezdve töretlen. Ezt több tény alátámasztja. A nép rendkívül hagyományőrző. A falu címere vízimadarat ábrázol, ami világosan totemisztikus, tehát ősvallási hagyományt őriz. Temploma még a 13. században épült, amelyben egy évszázaddal későbből származó freskók vannak.

Az 1522-ből ránk maradt egyházi tizedjegyzék vezetéknevei között a maiak — *Nagy, Révész, Terhes* — is megtalálhatók. A két utóbbi a vízi szállítással utal. A XVI. század második felében Tápé Pelényi Bálint urasága alá került, ami névleges volt. Később török hűbérúr volt. A török defterekből újabb vezetéknev — a *Molnár* — tűnik fel, amely a mai lakosságnál gyakori. Tápé a török uralom megszűnése után is Szegedhez tartozott, amit az 1724-ben kötött egyességlevél szabályozott. 1739-ben és 1847-ben pestisjárvány, 1831-ben kolera, 1879-ben nagy árvíz pusztított a faluban. Az árvíz után a falu a Tisza hajdani medrére, régi helyétől kissé keletebbre települt.

Anyag és módszer

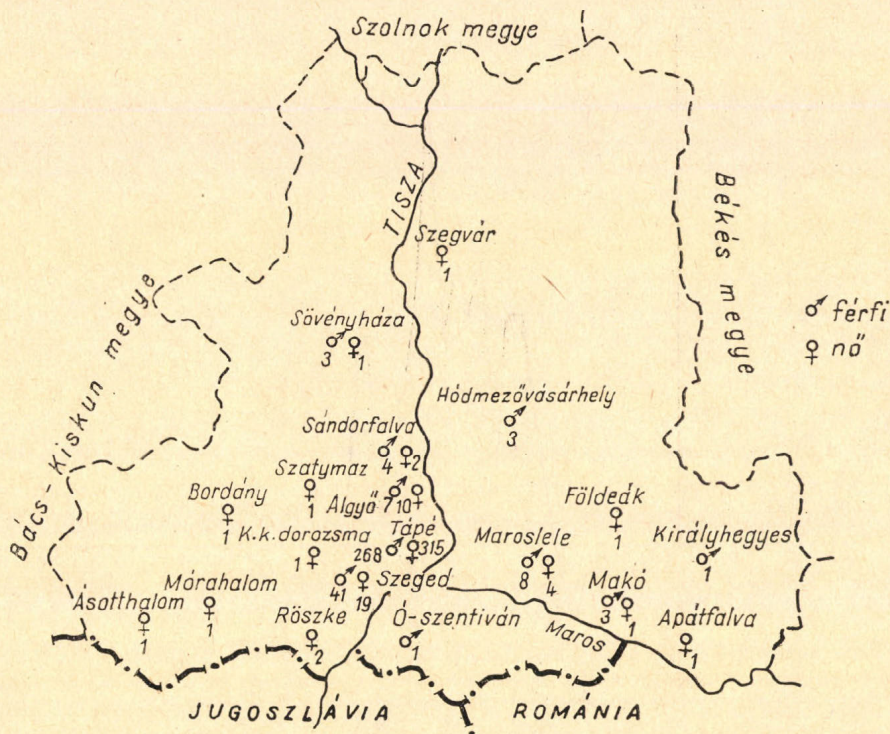
Az antropológiai anyaggyűjtést Tápé községben 1968. szeptember 19. és december 16. között végeztük. 31 alkalommal 352 férfit és 373 nőt mértünk meg, ami az 1960-as népszámlálási adatok alapján a teljes lakosság 15,2%-ának felel meg. Elsősorban azokat igyekeztünk a vizsgálatba bevonni, akik apai és anyai ágon legalább három generáción keresztül Tápén születtek, és lehetőleg 18 évnél idősebbek voltak.

Vizsgálataink során 12 metrikus jelleget állapítottunk meg, három nézetben fényképfelvételt készítettünk az egyénekről, a hajszínt a FISCHER—SALLER-féle, a szemszínt a SCHULTZ-féle skálával határoztuk meg. Méréseinknél MARTIN módszerét követtük (MARTIN—SALLER, 1957), és a korábban Orosházán alkalmazott (FARKAS—LIPTÁK, 1965) adatgyűjtő lapjainkat használtuk.

A méréseket minden alkalommal a szerzők egyike végezte. A feldolgozás során, mintánkat származás szerint 4 kategóriába osztottuk. Ezek szerint megkülönböztettük: *a)* tápéi, *b)* részben tápéi, *c)* Tápé környéki, *d)* Tápéra betelepült csoportokat. A megkülönböztető kritériumok ugyanazok voltak, mint az orosházi vizsgálatnál. A születési hely szerinti megoszlás alapján kitűnt, hogy mindössze 24 egyén született Csongrád megyén kívül, míg 701 személy a megye különböző helységeiből származik, közöttük 583 tápéi születésű (1. ábra).

A vizsgálati anyag kiértékeléséhez anyagunkat négy korcsoportba osztottuk. Mivel az utóbbi 20 év etnikai embertani irodalmában elsősorban a taxo-

nómiai szempont érvényesült a korcsoportok kialakításánál, ezért mi is azt tartottuk célszerűnek, hogy a fiatalabb korosztályt (x—23 évesek) a taxonómiai jellegek teljes kifejlődését reprezentáló felnőttektől (24—40, illetve 41—60 évesek), valamint az idősektől (61—x évesek) a feldolgozás során elkülönítsük. A négy korcsoportnak megfelelően számítottuk ki nemek szerint a legfontosabb paramétereket.

1. ábra. A megvizsgált személyek megoszlása Csongrád megyében születési hely szerint
 Abb. 1. Die Verteilung der untersuchten Personen nach Geburtsort in dem Komitat Csongrád

Vizsgálati eredmények

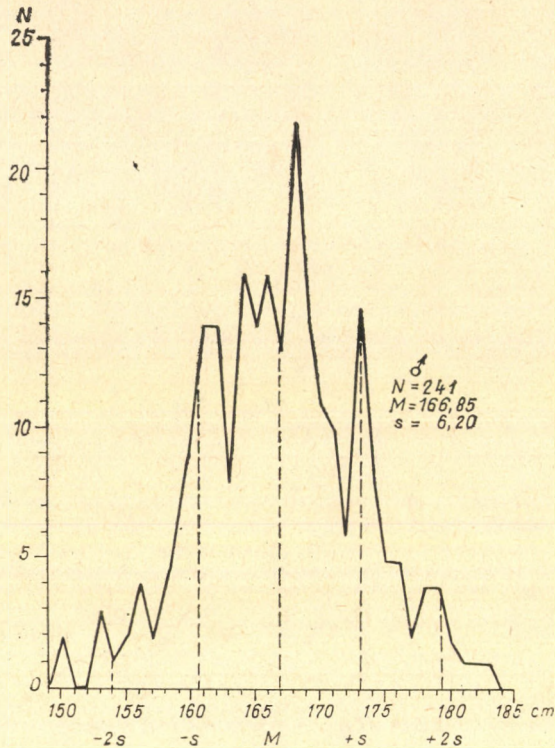
1. Általános jellemzés

A tápéi populációból vett minta alapján a lakosság jellemzésére a vizsgálati anyag II. és III. korcsoportját (24—40 és 41—60 évesek) használjuk fel. Ennek alapján a lakosságot embertani szempontból a következők jellemzik.

Férfiak

Termetük (3. és 5. táblázat) nagyközepes (168,7 cm), illetve a III. korcsoportban közepes (165,8 cm). A két korcsoport termetének gyakorisági megoszlása, (2. ábra) szemlélteti, hogy termet szempontjából ez a populáció nem teljesen

homogén. Így pl. a kisközepes, valamint a közepes és magas termet fordul elő legtöbbször a gyakorisági görbén. Ennek nemcsak a lakosság széles típus-spektruma a magyarázata, hanem valószínűleg a részleges endogámia. A falu lakosai között — különösen korábban — nem volt ritka a törpenövés; ma is él a faluban egy törpe nő. A testmagasság MARTIN-féle csoportonkénti megoszlása (9. táblázat) alátámasztja azt a korábbi megfigyelést (BARTUCZ, 1922),

2. ábra. A termet gyakorisági megoszlása a 24–60 éves férfiaknál
 Abb. 2. Die Häufigkeitsverteilung der Körpergrösse bei den von 24- bis 60jährigen Männern

hogy a megye lakosságánál az alacsony termet nagyon kis mértékben fordul elő. A tápéi lakosságra is elsősorban a közepes termetkategóriák (160–169 cm) nagy mértékű gyakorisága jellemző.

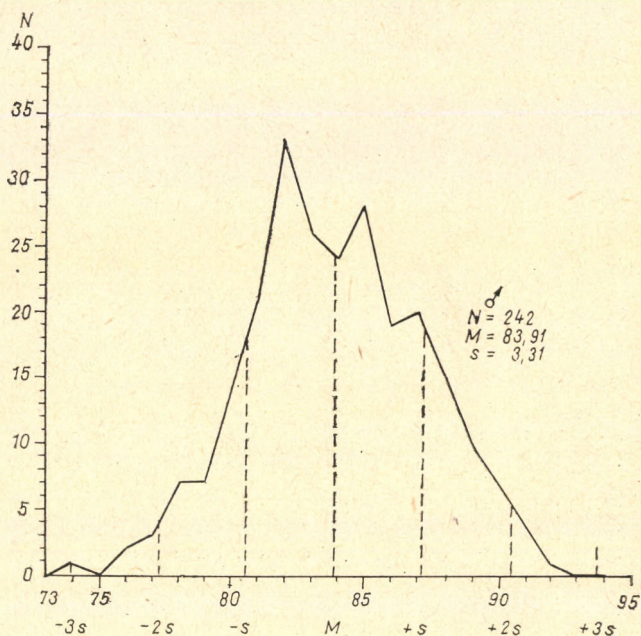
A fej legnagyobb hosszúsága az átlagértékek alapján (3. és 5. táblázat) hosszú, amit az is bizonyít, hogy a LEBZELTER—SALLER szerinti csoportbeosztás alapján is a legnagyobb gyakoriság mindegyik korcsoportban a 186–193 mm-es hosszúfajú kategóriában található (9. táblázat).

A fej legnagyobb szélessége az abszolút értékek alapján is széles, de a gyakorisági megoszlása is ezt mutatja. A fej nagy mértékű szélességének hatása elsősorban a fejjelző értékeinél tűnik szembe, amelyre később térünk ki.

A fej egyéb méretei közül nagy mértékű egyöntetűséget mutat a férfi lakoságnál a fej-fülmagasság. Az átlagok, de a csoportbeosztás alapján is magasfejúeknek mondhatók, éspedig meglehetősen nagy százalékban.

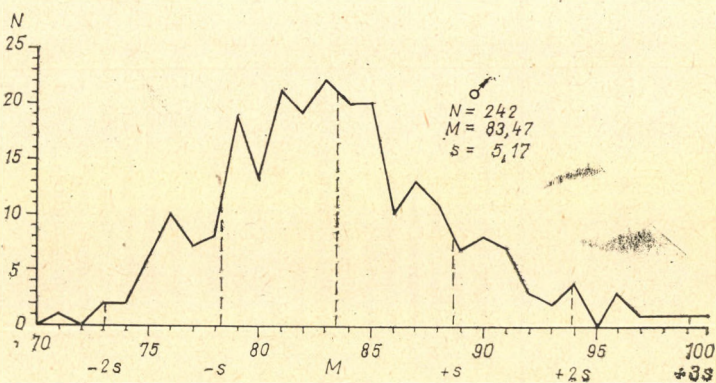
Az arc legnagyobb szélessége nagy, 144 mm körül van. A LEBZELTER—SALLER-féle beosztás alapján elsősorban a széles, valamint a közép-széles arc dominál.

Az arc másik dimenziója, a *morfológiai arcmagasság* átlagértéke arról tanúskodik, hogy a férfiakra általában a középmagas arc jellemző. Ha azonban az abszolút értékek kategóriák szerinti megoszlását figyeljük meg, kitűnik, hogy

3. ábra. A fejjelző gyakorisági megoszlása a 24—60 éves férfiaknál

Abb. 3. Die Häufigkeitsverteilung des Längen-Breiten-Indexes des Kopfes bei den von 24- bis 60jährigen Männern

4. ábra. A morfológiai arcjelző gyakorisági megoszlása a 24—60 éves férfiaknál

Abb. 4. Die Häufigkeitsverteilung des morphologischen Gesichtsindezes bei den von 24- bis 60jährigen Männern

1. táblázat

Az x-23 éves férfiak méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 1. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von x bis 23jährigen Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	35	173—199	187,95	0,90	28,82	5,36
3.	Legnagyobb fejszélesség	35	146—168	156,98	0,79	19,88	4,45
4.	Legkisebb homlokszélesség	35	99—121	107,66	0,76	20,29	4,50
6.	Járomívszélesség	35	136—149	142,20	0,51	9,46	3,07
8.	Állkapocsszöglet szélesség	35	96—120	108,11	0,79	21,87	4,67
13.	Orrszélesség	35	29—40	34,83	0,51	9,44	3,07
15.	Fej-fülmagasság	35	118—147	132,48	0,95	31,62	5,62
18.	Morfológiai arcmagasság	35	106—131	118,98	1,02	36,44	6,03
21.	Orrmagasság	35	45—60	51,92	0,58	12,02	3,46
45.	Vízszintes fejkerület	35	532—599	561,92	2,42	205,43	14,33
1.	Termet	35	160—184	169,31	0,95	31,81	5,63
23.	Ülőmagasság	34	83—96	88,15	0,47	7,67	2,77
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	35	77—92	83,43	0,55	10,66	3,26
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	35	64—80	70,52	0,55	10,74	3,27
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	35	77—94	84,31	0,61	13,10	3,62
4 : 3	Transv. frontoparietalis jelző	35	62—75	68,63	0,46	7,59	2,75
18 : 6	Morfológiai arcjelző	35	74—95	83,86	0,71	17,71	4,20
8 : 6	Jugomandibularis jelző	35	71—83	75,95	0,51	9,29	3,04
13 : 21	Orrjelző	35	56—80	67,26	1,11	43,37	6,58

2. táblázat

Az x-23 éves nők méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 2. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von x bis 23jährigen Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	24	168—197	178,12	0,98	23,42	4,83
3.	Legnagyobb fejszélesség	24	142—162	152,55	1,06	27,23	5,21
4.	Legkisebb homlokszélesség	24	99—110	104,37	0,51	6,25	2,50
6.	Járomívszélesség	24	126—145	134,54	0,90	19,65	4,43
8.	Állkapocsszöglet szélesség	24	93—111	101,17	0,96	22,23	4,71
13.	Orrszélesség	24	27—36	31,12	0,42	4,37	2,09
15.	Fej-fülmagasság	24	112—138	123,88	1,51	54,72	7,39
18.	Morfológiai arcmagasság	24	96—116	108,37	1,00	24,25	4,92
21.	Orrmagasság	24	42—55	48,83	0,67	10,84	3,29
45.	Vízszintes fejkerület	24	512—564	541,04	2,68	172,91	13,14
1.	Termet	24	148—169	157,04	1,31	41,60	6,45
23.	Ülőmagasság	24	80—93	84,00	0,68	10,78	3,28
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	24	76—91	85,67	0,74	13,19	3,63
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	24	61—79	69,58	0,91	20,17	4,49
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	24	72—91	81,29	1,09	28,82	5,36
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	24	65—75	86,33	0,52	6,58	2,56
18 : 6	Morfológiai arcjelző	24	69—87	80,58	0,85	17,64	4,20
8 : 6	Jugomandibularis jelző	24	69—86	75,25	0,76	14,11	3,75
13 : 21	Orrjelző	24	55—77	64,08	1,33	42,43	6,51

3. táblázat

A 24—40 éves férfiak méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 3. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 24 bis 40jährigen Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	91	168—202	188,41	0,60	33,77	5,79
3.	Legnagyobb fejszélesség	91	145—168	157,30	0,54	27,31	5,22
4.	Legkisebb homlokszélesség	91	99—120	108,09	0,45	18,49	4,30
6.	Járomívszélesség	91	129—161	143,90	0,64	37,61	6,13
8.	Állkapocsszöglet szélesség	91	97—123	110,38	0,63	36,93	6,07
13.	Orrszélesség	91	30—43	35,21	0,29	7,91	2,81
15.	Fej-fülmagasság	91	120—143	132,73	0,51	24,44	4,94
18.	Morfológiai arcmagasság	91	107—138	119,62	0,62	35,04	5,91
21.	Orrmagasság	91	46—61	52,94	0,31	9,10	3,01
45.	Vízszintes fejkerület	91	525—594	561,18	1,49	204,01	14,28
1.	Termet	90	156—182	168,69	0,55	27,52	5,24
23.	Ülőmagasság	83	80—94	87,94	0,31	8,13	2,85
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	91	76—92	83,68	0,34	10,98	3,31
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	91	62—76	70,51	0,25	6,08	2,46
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	91	77—93	84,48	0,35	11,54	3,39
4 : 3	Transv. frontoparietalis jelző	91	59—75	68,71	0,24	5,46	2,33
18 : 6	Morfológiai arcjelző	91	75—99	83,31	0,53	25,75	5,07
8 : 6	Jugomandibularis jelző	91	61—85	76,33	0,45	19,05	4,36
13 : 21	Orrjelző	91	56—91	66,75	0,70	44,83	6,69

4. táblázat

A 24—40 éves nők méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 4. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 24 bis 40jährigen Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	89	167—198	179,94	0,56	28,13	5,30
3.	Legnagyobb fejszélesség	89	142—166	152,16	0,53	25,58	5,05
4.	Legkisebb homlokszélesség	89	97—121	105,56	0,44	17,38	4,16
6.	Járomívszélesség	89	126—150	136,03	0,44	23,31	4,81
8.	Állkapocsszöglet szélesség	89	92—116	103,69	0,56	28,38	5,32
13.	Orrszélesség	89	26—38	32,21	0,24	5,48	2,34
15.	Fej-fülmagasság	89	111—141	128,25	0,62	34,43	5,86
18.	Morfológiai arcmagasság	89	100—126	111,02	0,55	27,77	5,26
21.	Orrmagasság	89	44—56	49,51	0,27	7,00	2,64
45.	Vízszintes fejkerület	89	512—576	542,74	1,49	198,19	14,07
1.	Termet	89	142—171	156,94	0,59	31,83	5,64
23.	Ülőmagasság	89	77—94	83,54	0,37	17,84	3,50
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	89	77—90	84,68	0,29	7,68	2,77
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	89	63—79	71,32	0,36	12,02	3,46
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	89	73—95	84,36	0,41	15,77	3,95
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	89	64—78	69,46	0,27	6,98	2,64
18 : 6	Morfológiai arcjelző	89	72—97	81,69	0,47	20,29	4,50
8 : 6	Jugomandibularis jelző	89	70—82	76,25	0,29	7,93	2,81
13 : 21	Orrjelző	89	46—92	65,37	0,64	36,37	6,03

5. táblázat

A 41—60 éves férfiak méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 5. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 41 bis 60jährigen Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	151	175—205	187,90	0,51	40,69	6,37
3.	Legnagyobb fejszélesség	151	143—174	157,80	0,43	28,53	5,34
4.	Legkisebb homlokszélesség	151	98—121	108,76	0,39	23,76	4,87
6.	Járomívszélesség	151	132—160	144,41	0,44	30,47	5,52
8.	Állkapocsszöglet szélesség	151	94—137	112,24	0,54	45,43	6,74
13.	Orrszélesség	151	30—48	36,93	0,26	11,01	3,31
15.	Fej-fülmagasság	151	118—147	132,28	0,45	31,12	5,57
18.	Morfológiai arcmagasság	151	104—138	120,54	0,59	52,98	7,27
21.	Orrmagasság	151	43—65	53,88	0,30	13,78	3,71
45.	Vízszintes fejk terület	151	528—610	559,81	1,27	244,45	15,63
1.	Termet	151	150—183	165,76	0,52	41,94	6,47
23.	Ülőmagasság	143	79—95	87,24	0,28	11,82	3,43
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	151	74—91	84,05	0,27	11,09	3,33
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	151	62—79	70,53	0,25	9,53	3,08
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	151	75—93	83,95	0,31	14,96	3,86
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	151	63—77	68,91	0,22	7,83	2,79
18 : 6	Morfológiai arcjelző	151	71—100	83,58	0,42	27,61	5,25
8 : 6	Jugomandibularis jelző	151	69—88	77,80	0,32	15,54	3,94
13 : 21	Orrjelző	151	53—92	68,77	0,57	50,02	7,07

6. táblázat

A 41—60 éves nők méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 6. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 41 bis 60jährigen Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	181	162—196	178,88	0,41	30,65	5,53
3.	Legnagyobb fejszélesség	181	137—167	151,45	0,37	26,02	5,10
4.	Legkisebb homlokszélesség	181	91—114	104,33	0,27	14,05	3,74
6.	Járomívszélesség	181	125—151	135,80	0,35	23,37	4,83
8.	Állkapocsszöglet szélesség	181	92—119	103,83	0,37	25,46	5,05
13.	Orrszélesség	181	26—41	33,97	0,21	8,04	2,83
15.	Fej-fülmagasság	181	113—142	128,25	0,42	33,43	5,78
18.	Morfológiai arcmagasság	180	96—143	109,59	0,41	30,89	5,55
21.	Orrmagasság	181	40—58	49,04	0,21	8,25	2,87
45.	Vízszintes fejdkerület	180	505—588	540,90	1,06	202,81	14,24
1.	Termet	180	139—172	153,08	0,40	29,26	5,40
23.	Ülőmagasság	177	74—92	81,34	0,22	8,71	2,95
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	181	77—95	84,66	0,23	9,56	3,09
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	181	64—80	71,81	0,22	9,38	3,06
15 : 3	Fej szélesség-magasság jelző	181	75—96	84,75	0,26	13,08	3,61
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	181	65—74	68,91	0,19	7,18	2,67
18 : 6	Morfológiai arcjelző	180	71—102	80,74	0,31	17,42	4,17
8 : 6	Jugomandibularis jelző	181	69—86	76,46	0,23	9,78	3,12
13 : 21	Orrjelző	181	53—98	68,35	0,51	47,39	6,88

7. táblázat

A 61—x éves férfiak méreteinek és indexeinek fontosabb paraméterei

Tabelle 7. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 61 bis x-jährigen Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	75	173—200	186,88	0,71	38,02	6,16
3.	Legnagyobb fejszélesség	75	137—171	157,87	0,68	35,46	5,95
4.	Legkisebb homlokszélesség	75	93—130	108,16	0,62	28,83	5,37
6.	Járomívszélesség	75	126—155	144,12	0,66	33,13	5,75
8.	Álkapocsszöglet szélesség	75	97—127	111,76	0,72	39,45	6,28
13.	Orrszélesség	75	28—45	37,28	0,40	12,28	3,50
15.	Fej-fülmagasság	75	120—145	133,17	0,65	31,47	5,69
18.	Morfológiai aremagasság	75	108—143	121,37	0,84	54,13	7,35
21	Orrmagasság	75	47—64	54,79	0,43	14,33	3,78
45.	Vízszintes fejkerület	75	522—592	558,05	1,79	243,01	15,58
1.	Termet	75	148—175	161,80	0,69	36,40	6,03
23.	Ülőmagasság	74	77—93	84,52	0,44	14,75	3,84
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	75	75—93	84,64	0,41	13,07	3,61
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	75	63—80	71,16	0,36	10,05	3,17
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	75	75—96	84,49	0,48	17,36	4,16
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	75	60—79	68,52	0,36	10,17	3,18
18 : 6	Morfológiai arcjelző	74	72—95	84,08	0,61	27,61	5,25
8 : 6	Jugomandibularis jelző	75	70—85	77,55	0,37	10,36	3,21
13 : 21	Orrjelző	75	46—92	68,60	1,01	77,48	8,80

8. táblázat

A 61—x éves nők méreteinek és indexeinek fontosabb paramétereit

Tabelle 8. Die wichtigeren Parameter der Masse und Indizes der von 61 bis x-jährigen Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Legnagyobb fejhossz	79	163—192	179,40	0,57	26,53	5,15
3.	Legnagyobb fejszélesség	79	143—163	152,79	0,55	24,18	4,91
4.	Legkisebb homlokszélesség	79	90—117	105,33	0,49	19,10	4,37
6.	Járomívszélesség	79	128—157	136,70	0,56	25,14	5,01
8.	Állkapocsszöglet szélesség	79	92—117	104,74	0,59	27,58	5,25
13.	Orrszélesség	79	28—41	34,70	0,30	7,24	2,69
15.	Fej-fülmagasság	79	118—143	128,90	0,64	32,93	5,73
18.	Morfológiai arcmagasság	79	91—124	108,79	0,75	45,00	6,70
21.	Orrmagasság	79	44—58	51,45	0,35	9,72	3,11
45.	Vízszintes fejkörület	77	515—570	543,55	1,69	177,52	13,32
1.	Termet	79	131—160	149,48	0,71	39,97	6,32
23.	Ülőmagasság	79	73—85	79,42	0,31	7,91	2,81
3 : 1	Fej hosszúság-szélességi jelző	79	78—92	85,16	0,35	10,11	3,18
15 : 1	Fej hosszúság-magassági jelző	79	64—82	71,86	0,39	12,12	3,48
15 : 3	Fej szélesség-magassági jelző	79	77—93	84,42	0,40	12,93	3,59
4 : 3	Transv. frontoparietális jelző	79	59—75	69,01	0,34	9,44	3,07
18 : 6	Morfológiai arcjelző	79	68—94	79,70	0,64	33,34	5,77
8 : 6	Jugomandibularis jelző	79	64—84	76,63	0,38	11,87	3,44
13 : 21	Orrjelző	79	55—82	67,71	0,69	38,36	6,19

a magasabb, alacsonyabb és közepes magasságú arc közel egyforma gyakoriságban fordul elő.

A fontosabb jelzők közül a *fej hosszúság-szélességi jelzőjének* átlaga határozott brachycephaliára utal (3. és 5. táblázat). Ha az egyes indexértékeket a fejjelző megfelelő kategóriáiba osztjuk, az eredmény teljesen hasonló lesz. Az egész vizsgálati anyag több mint 80%-a a brachycephalia különböző csoportjaiba sorolható, ami a II. és III. korcsoportnál még nagyobb mértékű (11. táblázat). A férfiak fejjelzőjének gyakorisági megoszlását a 3. ábrán tüntettük fel. Az előbbieken említett viszonyok ezen a görbén is jól láthatók. A görbe $M \pm 3s$ intervallumába az összes megvizsgált egyén fejjelzője elhelyezhető.

A fej-fülmagasságnál azt tapasztaltuk, hogy a minta legnagyobb része magasfejű, ezt a *fej hosszúság-magassági indexe* is alátámasztja. Négy egyén kivételével minden megvizsgált személy a hypsicephal kategóriába sorolható.

Taxonómiai szempontból is jelentős a *morfológiai arcjelző*. Ennek az átlaga az euryprosop kategóriába esik, de az indexcsoportok szerinti megoszlás is arról tanúskodik, hogy a férfi lakosság több, mint 50%-a euryprosop. Az arcjelző gyakorisági megoszlását a 4. ábrán tüntettük fel. A görbe meglehetősen elnyúló és fogazott. Ennek ellenére az euryprosop és mesoprosop egyének tömörülése jól megfigyelhető.

Az *orrjelző* szerint a férfiak jelentős százaléka leptorrhin. A tápéiakra ez morfológiai szempontból is jellemző, hiszen az orr a legtöbb esetben magas és ugyanakkor jelentős mértékben keskeny.

A főbb méretek és indexek csoportok szerinti gyakorisága alapján a vizsgált férfiakra jellemző a közepes—magas termet, az abszolúte hosszú és széles, magas fej, a széles, elsősorban közép-magas arc. Az indexek alapján a férfiak határozottan brachycephalok, agykoponyájuk hypsicephal, arcuk euryprosop, orruk leptorrhin.

N ő k

A 24—40 és 41—60 éves nők jellegeinek paramétereit a 4. és 6. táblázatban foglaltuk össze. A 10. és 12. táblázat az abszolút méretek és indexek csoportok szerinti megoszlását szemlélteti. A táblázatokban foglaltak alapján kívánjuk jellemezni a tápéi nőket.

Termetük a fiatalabb korosztályban (24—40 éveseknél) 156,9 cm (4. táblázat), az idősebb korcsoportban (41—60 évesek) 153,1 cm (5. táblázat). Mindkét átlagérték lényegében a közepes kategóriába esik, utóbbi a nagyközepes kategória legalsó értékénél helyezkedik el. A nők több, mint 50%-a a közepes termetkategóriák valamelyikébe tartozik. A termet gyakorisági megoszlását az 5. ábrán tüntettük fel. A görbe meglehetősen egységes csoportról tanúskodik, és inkább a magasabb értékek felé való eltolódás figyelhető meg. Úgy tűnik, hogy a nők a termet szempontjából egységesebb csoportot képviselnek, mint a férfiak.

A *fej legnagyobb hosszának* átlaga hosszúfejűsre utal, és ezt támasztja alá a méret csoportbeosztása is. Az említett két korcsoport 60—70%-a a fej abszolút hossza alapján a hosszú vagy nagyon hosszú fejű csoportba sorolható (10. táblázat).

A fej nagy abszolút mérete a *fej legnagyobb szélességénél* is szembetűnik. Mindkét korcsoport átlaga a széles kategóriába tartozik, de a megoszlás is azt

9. táblázat

A főbb méretek megoszlása. — Férfiak

Tabelle 9. Die Verteilung der wichtigeren Masse. — Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	Beosztás Einteilung	Megnevezés Nennung	Koresoportok — Altersgruppen								Összesen Zusammen	
				x-23		24-40		41-60		61-x			
				N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Testmagasság (MARTIN szerint)	130,0—149,9	Nagyon alacsony	—	—	—	—	—	—	1	1,3	1	0,3
		150,0—159,9	Alacsony	—	—	5	5,6	23	15,2	25	33,3	53	15,1
		160,0—163,9	Kisközepes	6	17,1	11	12,2	37	24,5	19	25,3	73	20,8
		164,0—166,9	Közepes	7	20,0	19	21,1	28	18,5	13	17,3	67	19,1
		167,0—169,9	Nagyközepes	10	28,6	18	20,0	29	19,2	13	17,3	70	19,9
		170,0—179,9	Magas	10	28,6	35	38,9	32	21,2	4	5,3	81	23,1
		180,0—199,9	Nagyon magas	2	5,7	2	2,2	2	1,3	—	—	6	1,7
1.	Fej legnagyobb hossza (LEBZELTER— SALLER szerint)	x—169	Nagyon rövid	—	—	1	1,1	—	—	—	—	1	0,3
		170—177	Rövid	1	2,9	—	—	8	5,3	7	9,3	16	4,5
		178—185	Közepes	9	25,7	28	30,8	49	32,4	23	30,7	109	31,0
		186—193	Hosszú	18	51,4	43	47,2	64	42,4	32	42,7	157	44,6
		194—x	Nagyon hosszú	7	20,0	19	20,9	30	19,9	13	17,3	69	19,6
3.	Fej legnagyobb szélessége (LEBZELTER— SALLER szerint)	x—139	Nagyon keskeny	—	—	—	—	—	—	1	1,3	1	0,3
		140—147	Keskeny	1	2,9	4	4,4	4	2,6	2	2,7	11	3,1
		148—155	Közepes	12	34,3	27	29,7	47	31,1	22	29,3	108	30,7
		156—163	Széles	19	54,3	47	51,6	75	49,7	39	52,0	180	51,1
		164—x	Nagyon széles	3	8,6	13	14,3	25	16,6	11	14,7	52	14,8
15.	Fej-fülmagas- ság	x—119	Alacsony	1	2,9	—	—	5	3,3	—	—	6	1,7
		120—128	Középmagas	6	17,1	18	19,8	36	23,8	17	22,7	77	21,9
		129—x	Magas	28	80,0	73	80,2	110	72,8	58	77,3	269	76,4
6.	Járomívszéles- ség (LEBZELTER— SALLER szerint)	x—127	Nagyon keskeny	—	—	—	—	—	—	1	1,3	1	0,3
		128—135	Keskeny	—	—	8	8,8	9	6,0	4	5,3	21	6,0
		136—143	Közepes	24	68,6	35	38,5	62	41,1	25	33,3	146	41,5
		144—151	Széles	11	31,4	39	42,9	65	43,0	37	49,3	152	43,2
		152—x	Nagyon széles	—	—	9	9,9	15	9,9	8	10,7	32	9,1
18.	Morfológiai arcmagasság (LEBZELTER— SALLER szerint)	x—111	Nagyon alacsony	4	11,4	6	6,6	16	10,6	4	5,3	30	8,5
		112—117	Alacsony	9	25,7	28	30,8	40	26,5	20	26,7	97	27,6
		118—123	Középmagas	15	42,9	34	37,4	39	25,8	23	30,7	111	31,5
		124—129	Magas	4	11,4	18	19,8	39	25,8	17	22,7	78	22,2
		130—x	Nagyon magas	3	8,6	5	5,5	17	11,3	11	14,7	36	10,2

10. táblázat

A főbb méretek megoszlása. — Nők

Tabelle 10. Die Verteilung der wichtigeren Masse. — Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	Beosztás Einteilung	Megnevezés Nennung	Korcsoportok — Altersgruppen								Összesen Zusammen	
				x-23		24-40		41-60		61-x		N	%
				N	%	N	%	N	%	N	%		
1.	Testmagasság (MARTIN szerint)	121,0—139,9	Nagyon alacsony	—	—	—	—	2	1,1	5	6,3	7	1,9
		140,0—148,9	Alacsony	2	8,3	8	9,0	41	22,8	28	35,4	79	21,2
		149,0—152,9	Kisközepes	4	16,7	18	20,2	44	24,4	22	27,8	88	23,7
		153,0—155,9	Közepes	6	25,0	13	14,6	41	22,8	13	16,5	73	19,6
		156,0—158,9	Nagyközepes	2	8,3	15	16,9	27	15,0	7	8,9	51	13,7
		159,0—167,9	Magas	9	37,5	34	38,2	24	13,3	4	5,1	71	19,1
		168,0—186,9	Nagyon magas	1	4,2	1	1,1	1	0,6	—	—	3	0,8
1.	Fej legnagyobb hossza (LEBZELTER— SALLER szerint)	162—169	Rövid	2	8,3	2	2,3	4	2,2	1	1,3	9	2,4
		170—176	Közepes	5	20,8	21	23,6	60	33,1	22	27,8	108	28,9
		177—184	Hosszú	15	62,5	52	58,4	87	48,1	42	53,2	196	52,5
		185—x	Nagyon hosszú	2	8,3	14	15,7	30	16,6	14	17,7	60	16,1
3.	Fej legnagyobb szélessége (LEBZELTER— SALLER szerint)	135—141	Keskeny	—	—	—	—	4	2,2	—	—	4	1,1
		142—149	Közepes	6	25,0	32	36,0	62	34,3	21	26,6	121	32,4
		150—157	Széles	15	62,5	42	47,2	97	53,6	43	54,4	197	52,8
		158—x	Nagyon széles	3	12,5	15	16,8	18	9,9	15	19,0	51	13,7
15.	Fej-fülmagas- ság	x—114	Alacsony	2	8,3	1	1,1	1	0,6	—	—	4	1,1
		115—123	Középmagas	12	50,0	14	15,7	37	20,4	14	17,7	77	20,6
		124—x	Magas	10	41,7	74	83,2	143	79,0	65	82,3	292	78,3
6.	Járomívszéles- ség (LEBZELTER— SALLER szerint)	121—127	Keskeny	1	4,2	4	4,5	6	3,3	—	—	11	2,9
		128—135	Közepes	16	66,7	40	44,9	75	41,4	39	49,4	170	45,6
		136—142	Széles	6	25,0	36	40,5	84	46,4	31	39,2	157	42,1
		143—x	Nagyon széles	1	4,2	9	10,1	16	8,8	9	11,4	35	9,4
18.	Morfológiai arcmagasság (LEBZELTER— SELLER szerint)	x—102	Nagyon alacsony	3	12,5	7	7,9	21	11,6	16	20,2	47	12,6
		103—107	Alacsony	6	25,0	15	16,9	39	21,7	19	24,1	79	21,2
		108—113	Középmagas	11	45,8	44	49,4	77	42,9	26	32,9	158	42,5
		114—119	Magas	4	16,7	14	15,7	35	19,4	11	13,9	64	17,2
		120—x	Nagyon magas	—	—	9	10,1	8	4,4	7	8,9	24	6,5

11. táblázat

A főbb indexcsoportok gyakorisága. — Férfiak

Tabelle 11. Die Häufigkeit der wichtigeren Indexgruppen. — Männer

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	Beosztás Einteilung	Megnevezés Nennung	Korcsoportok				Altersgruppen				Összesen Zusammen	
				x-23		24-40		41-60		60-x		N	%
				N	%	N	%	N	%	N	%		
3 : 1	Fejfelző, cephalindex (MARTIN— SALLER szerint)	71,0—75,9 76,0—80,9 81,0—85,4 85,5—90,9 91,0—x	Dolichocephal	—	—	1	1,1	1	0,7	1	1,3	3	0,8
			Mesocephal	8	22,9	19	20,9	19	12,6	10	13,3	56	15,9
			Brachycephal	19	54,3	43	47,2	81	53,6	36	48,0	179	50,8
			Hyperbrachycephal	6	17,1	26	28,6	48	31,8	26	34,7	106	30,1
			Ultrabrachycephal	2	5,7	2	2,2	2	1,3	2	2,7	8	2,3
15 : 1	Fej hosszúság- magasságijelző (MARTIN— SALLER szerint)	58,0—62,9 63,0—x	Orthocephal	—	—	1	1,1	2	1,3	1	1,3	4	1,1
			Hypsicephal	35	100,0	90	98,9	149	98,7	74	98,7	348	98,9
15 : 3	Fej szélesség- magassági jelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—78,9 79,0—84,9 85,0—x	Tapeinocephal	3	8,6	4	4,4	13	8,6	7	9,3	27	7,7
			Metrocephal	16	45,7	50	54,9	79	52,3	35	46,7	180	51,1
			Akrocephal	16	45,7	37	40,7	59	39,1	33	44,0	145	41,2
18 : 6	Morfológiai arcjelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—78,9 79,0—83,9 84,0—87,9 88,0—92,9 93,0—x	Hypereuryprosop	5	14,3	18	19,8	29	19,2	10	13,5	62	17,7
			Euryprosop	11	31,4	36	39,6	59	39,1	24	32,4	130	37,0
			Mesoprosop	16	45,7	23	25,3	33	21,8	22	29,7	94	26,8
			Leptoprosop	2	5,7	10	11,0	21	13,9	15	20,3	48	13,7
			Hyperleptoprosop	1	2,9	4	4,4	9	6,0	3	4,1	17	4,8
13 : 21	Orrjelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—54,9 55,0—69,9 70,0—84,9 85,0—99,9	Hyperleptorrhin	—	—	—	—	2	1,3	4	5,3	6	1,7
			Leptorrhin	26	74,3	66	72,5	90	59,6	38	50,7	220	62,5
			Mesorrhin	9	25,7	23	25,3	56	37,1	30	40,0	118	33,5
			Chamaerrhin	—	—	2	2,2	3	2,0	3	4,0	8	2,3
8 : 6	Jugomandibu- laris jelző (LUNDBORG— LINDER— SALLER szerint)	x—69,9 70,0—74,9 75,0—79,9 80,0—84,9 85,0—x	Nagyon keskeny	—	—	3	3,3	3	2,0	—	—	6	1,7
			Keskeny	12	34,3	21	23,1	35	23,2	16	21,3	84	23,9
			Közepes	20	57,1	50	54,9	68	45,0	43	57,3	181	51,4
			Széles	3	8,6	17	18,7	41	27,1	15	20,0	76	21,6
			Nagyon széles	—	—	—	—	4	2,6	1	1,3	5	1,4

12. táblázat

A főbb indexcsoportok gyakorisága. — Nők

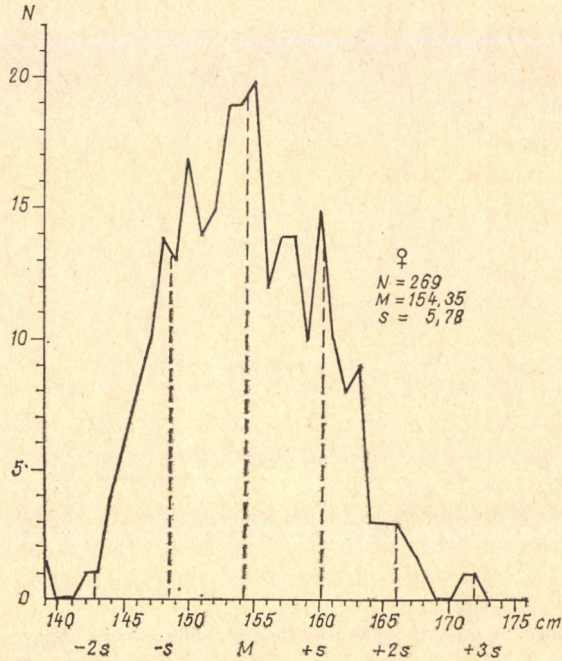
Tabelle 12. Die Häufigkeit der wichtigeren Indexgruppen. — Frauen

Méretszám Nr. nach MARTIN	Jellegek Merkmale	Beosztás Einteilung	Megnevezés Nennung	Korcsoportok						Altersgruppen				Összesen Zusammen	
				x-23		24-40		41-60		N	%	N	%	N	%
				N	%	N	%	N	%						
3 : 1	Fejfelző, cephalindex (MARTIN— SALLER szerint)	72,0—76,9 77,0—81,9 82,0—86,4 86,5—91,9 92,0—x	Dolichocephal Mesocephal Brachycephal Hyperbrachycephal Ultrabrachycephal	1	4,2	—	—	1	0,5	—	—	2	0,5		
				2	8,3	15	16,9	28	15,5	13	16,5	58	15,6		
				12	50,0	51	57,3	103	56,9	38	48,1	204	54,7		
				9	37,5	23	25,8	48	26,5	27	34,1	107	28,7		
				—	—	—	—	1	0,5	1	1,3	2	0,5		
15 : 1	Fej hosszúság- magassági jelző (MARTIN— SALLER szerint)	58,0—62,9 63,0—x	Orthocephal Hypsicephal	1	4,2	—	—	—	—	—	—	1	0,3		
				23	95,8	89	100,0	181	100,0	79	100,0	372	99,7		
15 : 3	Fej szélesség- magassági jelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—78,9 79,0—84,9 85,0—x	Tapeinocephal Metriocephal Akrocephal	9	37,5	10	11,2	8	4,4	9	11,4	36	9,7		
				8	33,3	37	41,6	88	48,6	33	41,8	166	44,5		
				7	29,2	42	47,2	85	47,0	37	46,8	171	45,8		
18 : 6	Morfológiai arcjelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—78,9 79,0—83,9 84,0—87,9 88,0—92,9 93,0—x	Hypereuryprosop Euryprosop Mesoprosop Leptoprosop Hyperleptoprosop	8	33,3	23	25,9	61	33,9	35	44,3	127	34,1		
				10	41,7	43	48,3	83	46,1	25	31,6	161	43,3		
				6	25,0	16	17,9	28	15,5	15	19,0	65	17,5		
				—	—	6	6,8	5	2,8	3	3,8	14	3,8		
				—	—	1	1,1	3	1,7	1	1,3	5	1,3		
13 : 21	Orrjelző (MARTIN— SALLER szerint)	x—54,9 55,0—69,9 70,0—84,9 85,0—99,9	Hyperleptorrhin Leptorrhin Mesorrhin Chamaerrhin	1	4,2	5	5,6	2	1,1	—	—	8	2,1		
				18	75,0	66	74,2	108	59,7	49	62,0	241	64,6		
				5	20,8	18	20,2	69	38,1	30	38,0	122	32,7		
				—	—	—	—	2	1,1	—	—	2	0,5		
8 : 6	Jugomandibu- laris jelző (LUNDBORG— LINDER— SALLER szerint)	x—67,9 68,0—72,9 73,0—77,9 78,0—82,9 83,0—x	Nagyon keskeny Keskeny Közepes Széles Nagyon széles	—	—	—	—	—	—	1	1,3	1	0,3		
				5	20,8	13	14,6	24	13,3	10	12,7	52	13,9		
				16	66,7	55	61,8	96	53,0	39	49,4	206	55,2		
				2	8,3	21	23,6	55	30,4	26	32,9	104	27,9		
				1	4,1	—	—	6	3,3	3	3,8	10	2,7		

mutatja, hogy a megvizsgált nők több, mint 60%-ának széles vagy nagyon széles feje van.

A *fej-fülmagasság* átlagértéke szerint fejük magas és ezt a kategóriák szerinti megoszlás is alátámasztja. Nőknél a középmagas fejűek előfordulása is jelentős, jóllehet ezek csak kb. 1/4-ét teszik ki az egész vizsgálati anyagnak.

Az *arcszélesség* átlaga a középszéles és széles arc kategóriáinak határán helyezkedik el. Az abszolút méretek gyakorisági megoszlása azonban jól szemlélteti, hogy a tápéi nőknél inkább a szélesarcúság tendenciája tapasztalható.

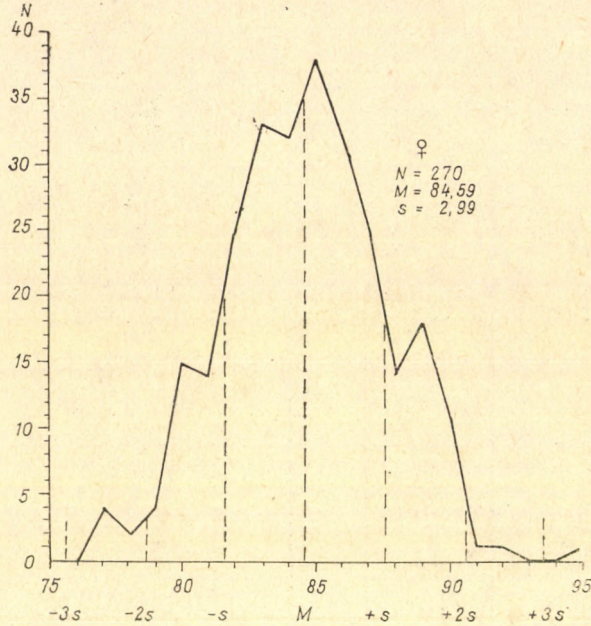
5. ábra. A termet gyakorisági megoszlása a 24—60 éves nőknél

Abb. 5. Die Häufigkeitsverteilung der Körpergröße bei den von 24- bis 60jährigen Frauen

Az *arcmagasság* átlagai alapján arcuk közepesen magasnak mondható. A morfológiai arcmagasság *LEBZELTER—SALLER* szerinti kategorizálása alapján azonban kitűnik, hogy jelentős az alacsonyabb és magasabb arcúak előfordulása is. A közép-magas arcúak gyakorisága egyik korcsoportban sem éri el az 50%-ot.

A *fejjelző* átlagértéke határozott brachycephaliáról tanúskodik. A brachycephalia nagy százalékban való előfordulását az index csoportbeosztása alapján is megállapíthatjuk, hiszen annak különböző változatai több, mint 80%-ban találhatók a nők között is. A jelző gyakorisági megoszlásáról a 6. ábra nyújt felvilágosítást, ahol az aránylag nem nagy mintaelemszám ellenére is csaknem a Gauss-görbéhez hasonló görbét kapunk. E jelző szerint a nők rendkívül nagy egyöntetűséget mutatnak.

A nők arcjelzőjének átlaga mindkét korcsoportban az euryprosopia túlsúlyáról tanúskodik. Az egyes jelzőértékek csoportosítása alapján is azt kapjuk eredményként, hogy rendkívül nagy százalékban fordul elő az euryprosopia és hypereuryprosopia, míg a leptoprosop arc csaknem kivételnek számít. Az arcjelző gyakorisági megoszlását a 7. ábrán figyelhetjük meg, ahol ugyan egy meglehetősen széles intervallumban elhelyezkedő, de mégis egységesnek tűnő csoportot láthatunk. A gyakoriságok határozottan az europrosopia felé való eltolódást mutatják.

6. ábra. A fejjelző gyakorisági megoszlása a 24—60 éves nőknél

Abb. 6. Die Häufigkeitverteilung des Längen-Breiten-Indexes des Kopfes bei den von 24-bis 60jährigen Frauen

Az orrjelző alapján a tápéi nők jelentős százaléka leptorrhinnak mondható. A főbb méretek és indexek csoportok szerinti gyakorisága alapján a vizsgált nőkre jellemző a közepes termet, abszolút hosszú, széles és magas fej, a közepes széles, vagy széles és általában közepes magas arc. Jellemzi a nőket az index szerinti brachycephalia, hypsicephalia, euryprosopia és leptorrhinia.

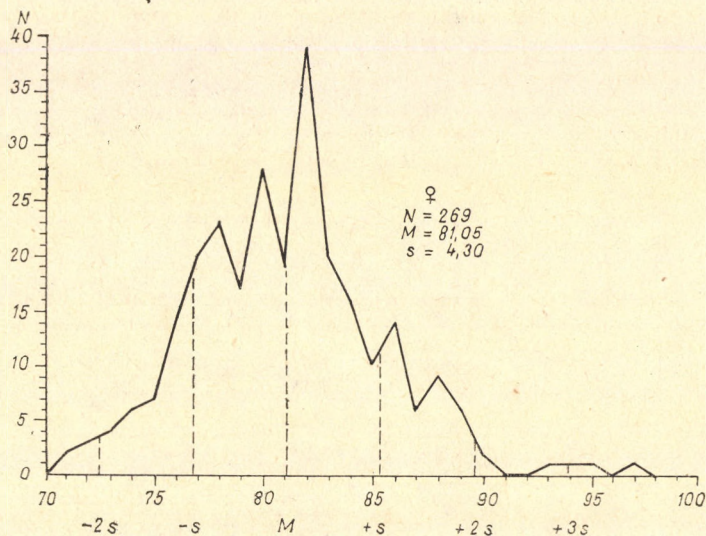
2. Hajszín, szemszín

A felnőttek szemszíne (13. és 14. táblázat) mindkét nemnél zöldes és világosbarna árnyalatú, azaz közepesen pigmentált éppúgy, mint a fiataloknál. A sötétbarna szemszín is gyakori, ez azonban a megvizsgáltaknak mindössze 1/5-ére jellemző. Legkisebb gyakorisággal a kék és világosszürke szemszín különböző árnyalatai figyelhetők meg. A szemszín alapján a két nem között felnőtt korban lényegesebb eltérést nem találunk.

Mindkét nemre jellemző ugyancsak a sötétbarna vagy feketebarna haj-

szín. Ezt követik gyakoriságban a világosabb barna hajúak, míg a sötétszőke vagy világosabb szőke hajszín csak elvétve található.

A két színjelleg együttes előfordulása alapján megállapítható, hogy mindkét nemnél a zöldesbarna szemszín és sötétbarna, feketebarna hajszín együttes előfordulása tapasztalható, és pedig férfiaknál nagyobb gyakoriságban, mint nőknél. Az ezt követő leggyakoribb kombináció férfiaknál a sötétbarna szemszín és sötétbarna vagy feketebarna hajszín, illetve nőknél a zöldesbarna szemszín világosbarna hajjal vagy sötétbarna hajszín sötétbarna szemszínnel.

7. ábra. A morfológiai arcjelző gyakorisági megoszlása a 24–60 éves nőknél

Abb. 7. Die Häufigkeitsverteilung des morphologischen Gesichtsindezes bei den von 24- bis 60jährigen Frauen

A szemszínnel kapcsolatban értékeltük azt is, hogy a tápéi mintánál milyen mértékű a nem befolyása a szemszínre. Az összehasonlítás alapjául szolgáló relatív mértékszámként $x = 1,340$ értéket kaptunk, ami arra utal, hogy ennél a populációnál a nem és a szemszín közti korreláció kisebb, mint általában az utóbbi 20 év alatt vizsgált magyarországi populációknál (KELEMEN, 1968), csupán a fülöpszállási lakosság képvisel ez alól kivételt, ahol az említett érték 1,285 volt (KELEMEN, 1968).

A szemszín és hajszín összefüggésére vonatkozóan χ^2 próbát is végeztünk. Ennek eredményét a 13. és 14. táblázat alján láthatjuk. Az összefüggés csupán a nőknél mutatható ki, és pedig 0,01%-os szinten, míg a férfiaknál 10% és 20% között mozog a véletlen befolyásának a valószínűsége.

3. Korcsoportok szerinti különbség

Ha az 1., 3., 5. és 7. táblázatok adatait összehasonlítjuk, legelőször az tünik szembe, hogy a férfiak testmagassága az életkor előrehaladásával fokozott csökkenést mutat. Ez a csökkenés a 40 éven felüli korosztályoknál szociális té-

nyezőkkel magyarázható lenne, semmiképpen sem fogadható el azonban ez az érvelés az I. és a II. korosztály esetében. Úgy tűnik tehát, hogy az x—23 évesek, valamint a 24—40 évesek között levő mintegy 0,6 cm-es termetkülönbség, amely a fiatalabb korosztály javára mutatható ki, ennél a lakosság-nál is az akceleráció jelenlétére utal.

Az életkor és a termet csökkenése között azonban minden körülmények között van összefüggés, amit a 9. táblázat szemléltet. Ebben a táblázatban a testmagasság csoportok szerinti megoszlásánál azt tapasztaljuk, hogy a fiatalabb korosztálytól az idősebb felé haladva 0%-ról 35%-ra növekszik az alacsonyabb termetű egyének száma, míg a magasabb termetkategóriákba sorolható személyek gyakorisága 34%-ról 5%-ra csökken. Érdekes ugyanakkor az, hogy a közepes termetkategóriába sorolható egyének gyakorisága csaknem változatlan marad.

A nők termetátlagát és paramétereit a 2., 4., 6. és 8. táblázat részletezi. Átlagok szerint a férfiakhoz teljesen hasonló képet kapunk.

13. táblázat

A hajszín és szemszín kapcsolata férfiaknál

Tabelle 13. Der Zusammenhang zwischen der Haar- und Augenfarbe bei den Männern

Hajszín Haarfarbe Szemszín Augenfarbe	Szöke Blond	Barna Braun	Feketebarna Schwarzbraun	Összesen Zusammen
Világos Hell (1a—2b)	2 0,64% 1,20	10 3,19% 6,16	35 11,18% 39,64	47
Kevert Gemischt (3—11)	6 1,92% 5,44	27 8,63% 27,90	180 57,51% 179,65	213
Sötét Dunkel (12—16)	—	4 1,28% 6,94	49 15,65% 44,70	53
Együtt Zusammen	8	41	264	313

$$\chi^2_4 = 6,58 \quad 20\% > P > 10\%$$

A 10. táblázat a termet csoportosítását is tartalmazza. Lényegében itt is az alacsonyabb termetűeknek az életkor növekedésével való nagyobb előfordulását, valamint a magasabb termetűek csökkenését figyelhetjük meg.

Mivel mind a férfiaknál, mind a nőknél a termet teljesen hasonló változásait tapasztaljuk, itt csakis életkori változásról, nem pedig nemi dimorfizmusból adódó eltérésekről lehet szó.

A termetnek a fiatalabb korosztálytól az idősebb korosztályok felé való csökkenése az orosházi népességnél férfiak és nők esetében egyaránt megfigyelhető (FARKAS—LIPTÁK, 1965). Hasonló jelenség tapasztalható a dömsödi férfiaknál és nőknél (KELEMEN, 1968), a fajszi, szakmári, homokmégyi populációk mindkét neménél (HENKEY, 1967, 1966, 1962).

Az 1., 3., 5. és 7. táblázat a fej hosszúság-szélességi jelzőjének átlagértékeit is feltünteti. Ezek összehasonlításából kitűnik, hogy az életkor növekedésével emelkednek az indexátlagok is, vagyis életkorral összefüggő brachycephalizációs folyamatról beszélhetünk. Az I. és IV. korcsoportok közötti átlagkülönbség 1,2 indexegységet tesz ki.

A rövidfejúek számarányának növekedése a 11. táblázat alapján is megállapítható. Amíg ugyanis a brachycephalok különböző változatainak aránya az I. korcsoportban kereken 77%-ra tehető, ugyanezek a kategóriák a IV. korcsoportban már 85%-os gyakorisággal szerepelnek. Ezzel párhuzamosan csökken a mesocephal és dolichocephal egyének száma, a legfiatalabb korcsoport 23%-áról a IV. korcsoportban 15%-ra.

A nők hasonló jelzőjének átlagairól a 2., 4., 6., és 8. táblázat tájékoztat. A nőknél a férfiakhoz hasonló jelenséget nem állapíthatunk meg, mert náluk az I. korcsoport átlagértékei képviselik a legnagyobb értékeket, vagyis a legfiatalabbak inkább rövidfejúek, mint a másik három korcsoport tagjai.

14. táblázat

A hajszín és szemszín kapcsolata nőknél

Tabelle 14. Der Zusammenhang zwischen der Haar- und Augenfarbe bei den Frauen

Hajszín Haarfarbe	Szőke Blond	Barna Braun	Feketebarna Schwarzbraun	Összesen Zusammen
Világos Hell (1a—2b)	5 1,42% 1,60	18 5,10% 11,98	24 6,80% 33,42	47
Kevert Gemischt (3—11)	6 1,70% 7,99	63 17,85% 59,92	166 47,03% 167,10	235
Sötét Dunkel (12—16)	1 0,28% 2,41	9 2,55% 18,10	61 17,28% 50,48	71
Együtt Zusammen	12	90	251	353

$$\chi^2(4) = 21,16 \quad 0,01\% > P$$

A 12. táblázat a férfiakkal ellentétben azt mutatja, hogy az életkor előrehaladásával nem a rövidfejúek, hanem éppen ellenkezőleg, a mesocephalok aránya növekszik.

A két nem között tehát a fejjelző változásának tekintetében különbség mutatkozik.

Az ülőmagasság átlagai a férfiaknál szintén csökkenést mutatnak, ami természetes jelenség, és az öregedés folyamatával magyarázható. A legfiatalabb korosztályhoz viszonyítva az ülőmagasság csökkenése 3,7 cm-t tesz ki.

Az életkor előrehaladásával a nők ülőmagassága szintén csökken, éspedig mintegy 4,6 cm-rel.

Érdeemes megemlíteni azt is, hogy férfiaknál az életkor emelkedésével az állkapocsszöglet szélesség, az orrszélesség, a fej-fülmagasság, a morfológiai

arcmagasság, az orrmagasság abszolút értéke mindegyik korcsoportban, a járomívszélesség 60 éves korig szintén növekszik, ugyanakkor csökkenést mutat a fejrület átlaga.

Nőknél az életkor előrehaladásával a járomívszélesség kisebb mértékben, az állkapocsszélesség jelentősebben, az orrszélesség mintegy 5 mm-rel, a fejfülmagasság, az orrmagasság és a vízszintes fejrület csekélyebb növekedést mutat, míg a morfológiai arcmagasság 40 éves korig növekszik, azután ismét a fiatalkori átlaghoz hasonló értékre csökken.

Az előbbiekhöz összehasonlításként említjük meg, hogy pl. a dömsödi populációnál a fejjelző átlagai (KELEMEN, 1968) férfiaknál az életkor előrehaladásával először növekednek, majd csökkennek, a nőknél pontosan egy indexegységet csökkennek. Az orosházi férfiak esetében a legfiatalabb korosztályhoz viszonyítva a legidősebbek fejjelző átlaga nem változik, a nőknél 0,3 indexegységgel csökken (FARKAS—LIPTÁK, 1965). A fajszi (HENKEY, 1967a), és szakmári populációnál mindkét nemnél növekszik (HENKEY, 1966), a homokmégyi férfiak esetében az életkor előrehaladásával az indexátlag növekszik, a nőknél gyakorlatilag változatlan marad (HENKEY, 1962).

A fejjelző átlagának az életkor előrehaladásával kapcsolatos növekedése tehát olyan egyértelműen, mint a tápéi férfiaknál, a fenti populációknál nem tapasztalható, jöllehet annak változása részint a nagyobb, részint a kisebb értékek felé esetenként megfigyelhető.

4. Nemi dimorfizmus

A férfiak és nők antropológiai jellegei között levő különbségekre részben már eddig is utaltunk, most csak a lényegesebb eltérésekre szeretnénk rámutatni.

Nőknél az alacsonyabb, férfiaknál a magasabb termetű egyének előfordulása a gyakoribb. Mindkét nemnél a megvizsgáltak közel 60%-a tartozik a közepes (kisközepes, közepes, nagyközepes) termetcsoportba, azaz a férfiaknál főleg 160—170 cm, nőknél 149—159 cm közötti magasságot érnek el. Ez az eredmény BARTUCZ (1922) korábbi megállapításával megegyezik.

A 24—40 éves férfiak termetátlaga 168,7 cm (3. táblázat), míg a 41—60 éveseké 165,8 cm (5. táblázat), a nők hasonló korcsoportjainál (4., 6. táblázat) 156,9 cm és 153,1 cm. Ennek alapján a 24—40 éves férfiak és nők között 11,8 cm, a 41—60 éveseknél pedig 12,7 cm termetkülönbség mutatkozik a férfiak javára.

A megfelelő korcsoportok és nemek ülőmagasságának összehasonlításából kitűnik, hogy a két nem között a II. korcsoport esetében 4,4 cm, a III. korcsoportnál pedig 5,9 cm a különbség a férfiak javára. Az említett termetkülönbségek, illetve ülőmagasságkülönbségek alapján megállapítható, hogy a férfiak és nők termeteltéréséből mindkét korcsoportnál 7 cm abból adódik, hogy a férfiak alsó végtagja ennyivel hosszabb, illetve törzsük ennyivel rövidebb, mint a nőké.

Az Orosházán végzett antropológiai vizsgálatok eredményei, mind a termetcsoportok megoszlását, mind a nemi különbséget tekintve teljesen hasonló eredményt mutattak (FARKAS—LIPTÁK, 1965).

A fej hosszában és szélességében a két nem között lényeges különbség nincsen, jöllehet a nőknél a hosszabb fejűek száma nagyobb, mint a férfiaknál.

15. táblázat

A nemi dimorfizmus mérőszámai a tápéi és egyéb populációk 24–60 éves korcsoportjában

Tabelle 15. Die Parameter des Sexualdimorphismus in den Altersgruppen der von 24 bis 60jährigen Erwachsenen von Tápé und der anderen Population

Jellegek Merkmale	Tápé		Oroszáza		Dömsöd		Homokmégy		Fülöpszállás	
	N	d	N	d	N	d	N	d	N	d
1. Termet	511	3,891	1353	3,453	348	3,805	323	3,516	331	3,614
2. Ülőmagasság	492	3,196	1354	2,448	348	2,738	322	2,165	330	2,956
3. Fejhossz	512	2,414	1353	2,373	352	2,162	323	1,967	331	2,548
4. Fejszélesség	512	1,917	1349	1,686	351	1,690	323	1,832	331	1,848
5. Legkisebb homlokszélesség	512	1,768	1349	1,480	349	1,407	323	1,449	331	1,746
6. Járomívszélesség	512	3,191	1348	3,479	352	2,650	323	2,326	331	2,620
7. Állkapocsszöglet szélesség	512	3,603	1357	3,830	352	4,114	323	3,319	331	3,548
8. Fej-fülmagasság	512	1,607	1352	2,013	351	1,329	323	1,524	325	1,790
9. Morfológiai arcmagasság	511	4,399	1352	4,825	351	4,147	323	3,843	331	3,811
10. Vízszintes fejkerület	512	1,708	1355	1,702	352	1,285	—	—	—	—
11. Orrmagasság	512	4,225	1356	4,541	350	4,240	323	3,845	328	3,167
12. Orrszélesség	512	4,163	1357	5,209	352	4,619	323	4,822	328	3,922
$V_{sex} =$		10,098		11,111		9,489		8,902		8,849
1. Fej hosszúság-szélességi jelző	512	−0,403	1348	−0,636	352	−0,353	323	−0,125	331	−0,689
2. Fej hosszúság-magassági jelző	512	−0,787	1347	−0,388	351	−0,649	—	—	—	—
3. Fej szélesség-magassági jelző	512	−0,284	1342	0,449	351	−0,290	—	—	—	—
4. Transv. frontoparietális jelző	512	−0,188	1344	−0,114	349	−0,240	—	—	—	—
5. Morfológiai arcjelző	511	1,470	1343	1,300	351	1,367	323	1,696	331	1,129
6. Jugomandibularis jelző	512	0,553	1347	0,243	352	0,952	—	—	—	—
7. Orrjelző	512	0,480	1356	0,443	350	0,541	323	1,004	328	0,892
$V_{sex} =$		0,513		0,387		0,536		1,300		0,848

$$d = \frac{100 (M_{\sigma} - M_{\varphi})}{M_{\sigma} + M_{\varphi}}$$

$$V_{sex} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k d^2$$

Nagyon szembetűnő azonban a különbség az arcjelzőnél. A megvizsgált nők közel 70%-a euryprosop, míg a férfiaknál ugyanez a csoport csak 53%-kal szerepel.

Jóllehet mindkét nemre a zöldesbarna szemszín és sötétbarna, illetve feketebarna hajszín együttes előfordulása jellemző, ez a kombináció férfiaknál mégis nagyobb gyakoriságban fordul elő, mint nőknél.

A legutóbbi hazai közlemények egyikében (KELEMEN, 1968) új paraméter használatát vezette be a szerző. Jellegenként megállapíthatók ugyanis a nemi dimorfizmus mértékszámai, amelyekből az abszolút méretekre és a jelzőkre külön-külön átlagok számíthatók. A tápéi mintánál is kiszámítottuk ezeket az értékeket és a 15. táblázatban másik 4 populációval hasonlítottuk össze. Ebben a táblázatban kénytelenek voltunk a dömsödi populáció nemi dimorfizmusra vonatkozó paramétereit ismételtelen megadni, mivel a szerző (KELEMEN, 1968) számolási hibák következtében téves értékeket adott meg. A számítások alapján megállapítható, hogy a két nem között az abszolút jellegek esetében az orosházi népességnél van a legnagyobb differencia, ami érthető. hiszen városi lakosságról van szó, amely meglehetősen heterogén. Ezt követi a tápéi, majd a dömsödi populáció és végül 10,0 alatti értékkel szerepel a homokmégyi és fülöpszállási minta (HENKEY, 1962, 1961). Kétségtelen, hogy különösen a két utóbbi népességnél felvetődhet az endogámia problémája, aminek következtében csökken a másodlagos nemi különbségek nagysága. Megítélésünk szerint ugyanezt az eredményt kapjuk akkor is, ha egy olyan populációt vizsgálunk, melyben a pedomorfi rasszok túlsúlyban vannak. Esetleges mesterségesen irányított mintavétellel is elképzelhető ez az eredmény. Az említettek alátámasztására legyen szabad hivatkoznunk arra, hogy a fülöpszállási és a homokmégyi populációnál is a szerző szerint több, mint 30%-os gyakorisággal szerepel a turanid rassz (HENKEY, 1961, 1962), amelyre többek között antropológiai jelek tekintetében a két nem közötti csekély különbség jellemző (LIPÁK, 1966).

A nemi dimorfizmus mértékszámai tehát csak akkor nyújtanak reális felvilágosítást, ha a véletlen mintavételi eljárással kapott adatokat taxonómiai szempontból is értékeljük, és a kettő közötti összefüggésre figyelemmel vagyunk.

5. A jellegek variációi

A tápéi minta jellegeinek varianciáiról a szigma értékek összehasonlítása alapján győződhetünk meg. A férfiakra megadott HOWELLS-féle *mean sigma*-kat alapul véve (THOMA, 1957b) néhány szériában férfiakra vonatkozóan kiszámítottuk 24–60 évesek *sigma ratio*-it (16. táblázat). Az abszolút méretekre, valamint 3 jelzőre megállapított sigma ratio átlagok alapján legheterogénebb az orosházi populáció, ezt követi a dömsödi, majd tápéi, végül a homokmégyi és fülöpszállási. Az indexek sigma ratioi-nak átlaga alapján csaknem teljesen hasonló a sorrend, leghomogénebbnek azonban nem a fülöpszállási, hanem a homokmégyi népesség mutatkozik.

A tápéiak esetében a legkisebb variancia az orrjelzőnél van, de száz alatti értékkel szerepel az orrmagasság, a fejjelző és a fej legnagyobb hossza is. A legnagyobb variáció az állkapocsszöglet szélesség és orrszélességnél tapasztalható.

Külön említést érdemel a fülöpszállási vizsgálat, amelynél az általunk megfigyelt 8 abszolút méret és 3 index közül mindössze 5 esetben emelkedett a

sigma ratio értéke 100 fölé, valamint a homokmégyi minta, ahol ugyanez 6 esetben volt megfigyelhető. Ez mindenesetre nagy mértékű homogenitásra utal, ami önkéntelenül felveti azt a kérdést, hogy milyen módon maradhatott meg egy populáció ennyire homogénnek az ország egyik legfontosabb útja közvetlen közelében? Természetesen a jellegek alapján számított sigma ratio értéke akkor is kicsi lesz, ha tudatos mintavétellel elsősorban a populáció átlagát reprezentáló egyéneket vontunk be a vizsgálatba. Ebben az esetben ugyanis a mintavétel nem ad helyes képet a szóródás mértékről, és jelentős torzításokat eredményezhet (FARKAS, 1968).

6. A tápéi és orosházi népesség összehasonlítása

Két minta összehasonlítását a jellegátlagok közötti különbségek alapján is elvégezhetjük. A férfiak és nők számát, a jellegek aritmetikai átlagait, szórásnégyzeteit, és a *t*-próba eredményét a 17. és 18. táblázatban foglaltuk össze. Mivel az összehasonlított két populáció összmintaszáma 1000 felett van, a szabadságfok végtelennel egyenlő. Ennek alapján az 5%-os — jelentős — szintet 1,96, az 1%-os — nagy mértékben szignifikáns — szintet pedig 2,326 jelenti (HAJTMAN, 1968).

A férfiaknál a két populáció között 7 abszolút méret és 3 jelző közül 5 esetben mutatható ki nagy mértékben szignifikáns különbség. Eszerint eltér és — pedig a nagyobb értékek irányába a tápéi férfiak fejszélessége és járomívszélessége, vagyis szélesebb az arcuk, mint az orosházi férfiaké. Ugyanekkor viszont hasonló módon nagyobb az orosházi férfiak legkisebb homlokszélessége, a morfológiai arcjelző alapján keskenyebb az arcuk, és nagyobb a transversalis frontoparietális jelző értéke is; 5%-os szinten, tehát jelentős mértékben nagyobb a tápéi férfiak fejhossza és állkapocsszöglet szélessége. A morfológiai arcmagasság, a termet és a fejjelző esetében a két populáció között kimutatható különbség nem igazolható.

A nőknél 6 esetben találtunk nagy mértékben szignifikáns különbségeket. Így a férfiakhoz hasonlóan a tápéi nőknél nagyobb a járomívszélesség és az állkapocsszöglet szélessége, a morfológiai arcjelző alapján szélesebb az arcuk. Nagyobb viszont az orosházi nők homlokszélessége, termetük és a transversalis frontoparietális jelző átlaga. Statisztikailag igazolhatóan jelentős mértékben nagyobb a tápéiak morfológiai arcmagassága. A fej legnagyobb hossza és szélessége, valamint a fejjelző esetében a két populáció átlagai közötti különbség statisztikailag nem igazolható.

7. A taxonómiai elemzés eredményei

A tápéi népesség taxonómiai elemzését a szerzők egyikének módszere és rendszerezése alapján (LIPTÁK, 1962, 1966) végeztük el. Az eredményt a 19. és 20. táblázat és a mellékelt fényképtáblák szemléltetik.

A táblázatból megállapítható, hogy a populációban elsősorban az *europid nagyrasz* sötét színkomplexiójú, rövidfejű típuscsoportja van képviselve. Ezeknek a gyakorisága a férfiak esetében jelentősebb (50,6%), a nőknél kisebb számarányú (39,5%); a teljes vizsgált népességnek ezek a rasszok 45%-át alkotják.

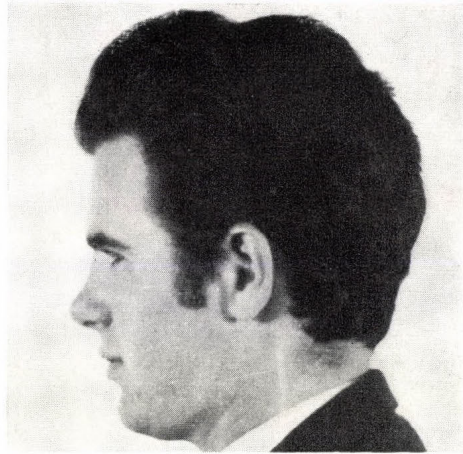
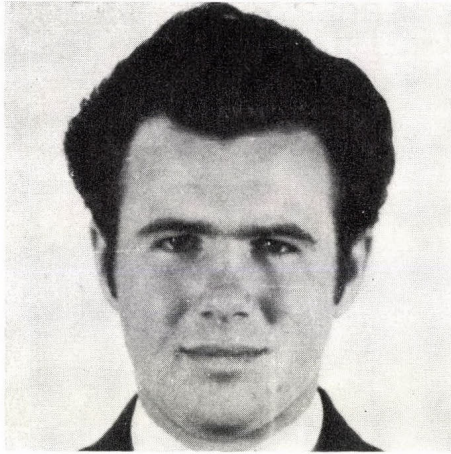
Közöttük is elsősorban az *alpi* rassz előfordulása a gyakori, főleg a nőknél, míg a *pamíri* és *armenoid* rassz a férfiaknál szerepel nagyobb gyakorisággal.

16. táblázat

A 24—60 éves férfiak „sigma ratio”-értékei néhány szériában

Tabelle 16. Die „Sigma ratio”-Werte der von 24 bis 60jährigen Männer in einigen Serien

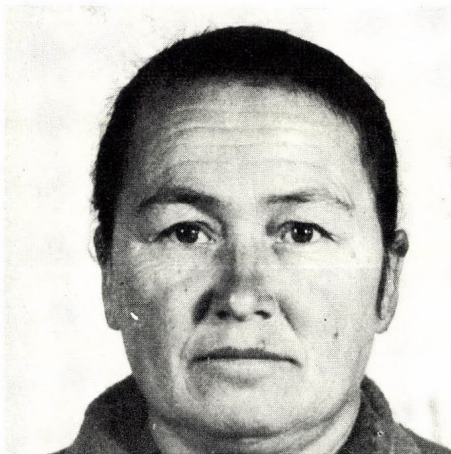
Jellegek Mekmále	Mean sigma	Tápé		Orosháza		Dömsöd		Homokmégy		Fülöpszállás	
		s	S.R.	s	S.R.	s	S.R.	s	S.R.	s	S.R.
Termet	5,8	6,21	107,07	6,56	113,03	6,54	112,76	6,23	107,41	6,11	105,34
Fej legnagyobb hossza	6,2	6,17	99,52	6,47	104,35	6,32	101,94	6,22	100,32	6,80	109,68
Fej legnagyobb szélessége	5,2	5,30	101,92	6,43	123,65	5,94	114,23	5,81	111,73	4,96	94,30
Járomívszélesség	5,3	5,76	108,68	7,58	143,02	5,51	103,96	6,28	118,49	5,58	105,28
Állkapocsszöglet szélesség	5,8	6,56	113,10	6,41	110,52	6,70	115,52	6,52	112,41	6,47	111,55
Morfológiai arcmagasság	6,4	6,81	106,41	6,94	108,44	7,42	115,94	6,91	107,97	6,24	99,50
Orrmagasság	3,8	3,49	91,84	4,44	116,84	4,06	106,84	3,25	85,53	3,48	91,58
Orrrszélesség	2,9	3,24	111,72	2,95	101,72	3,22	111,03	2,59	89,31	2,61	90,00
$M_{S.R.} =$			103,95		114,30		109,63		103,19		99,45
Fej hosszúság-szélességi jelző	3,4	3,32	97,65	4,00	118,82	3,52	103,53	3,20	94,12	3,51	103,24
Morfológiai arcjelző	5,1	5,18	101,57	5,85	114,71	5,32	104,31	5,00	98,04	4,51	88,43
Orrjelző	7,8	7,00	89,74	7,57	97,05	7,03	90,13	6,33	81,15	6,45	82,69
$M_{S.R.} =$			96,32		110,19		99,32		91,10		91,45

1.

2.

3.

4.

5.

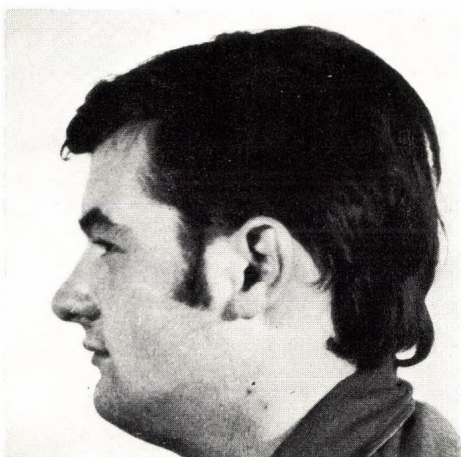
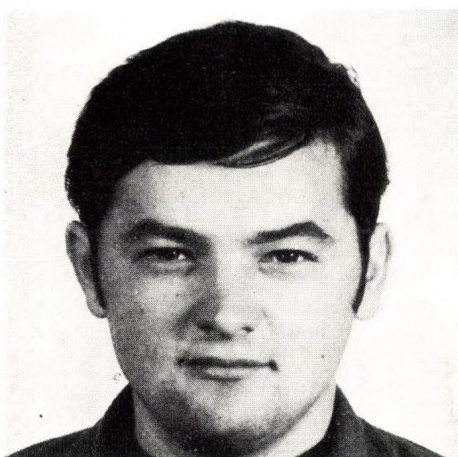

6.

7.

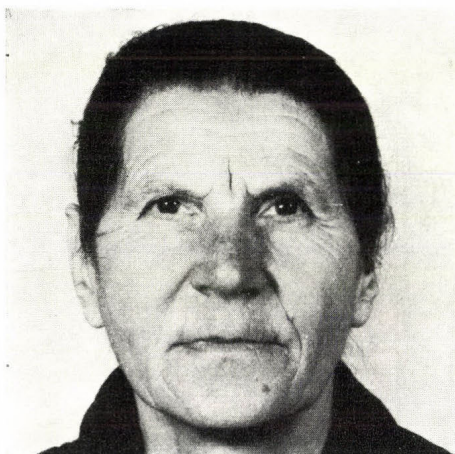
8.

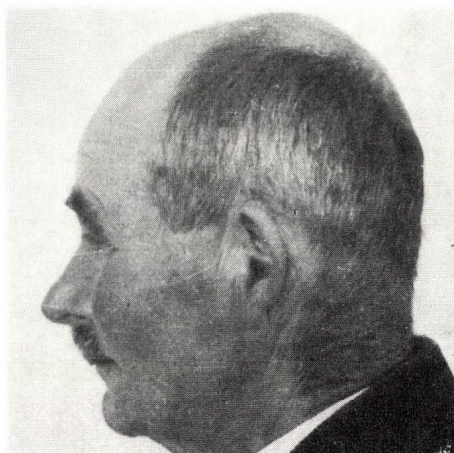
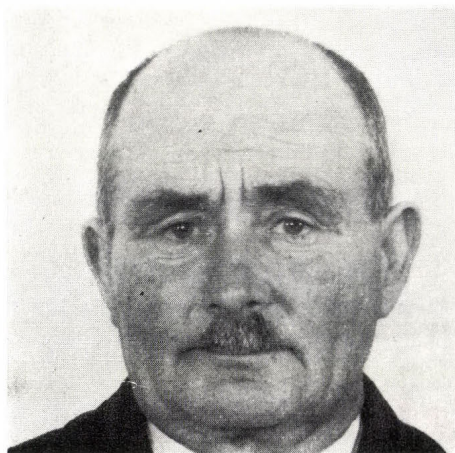
9.

10.

11.

12.

13.

14.

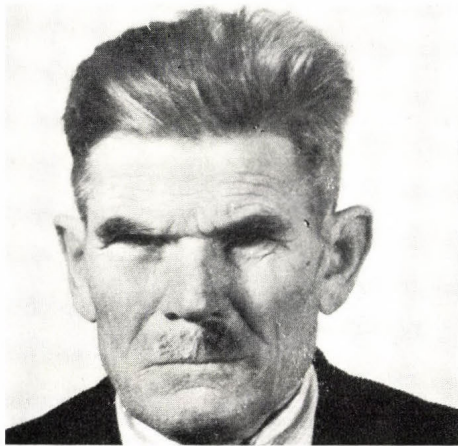
15.

16.

17.

18.

19.

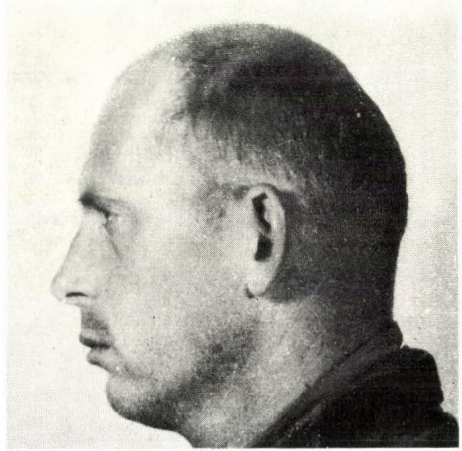
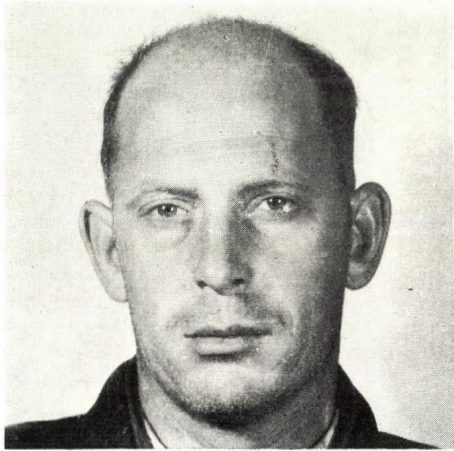
20.

21.

22.

23.

24.

17. táblázat

Az orosházi és tápéi férfiak aritmetikai átlagainak különbségei

Tabelle 17. Die Differenzen zwischen der arithmetischen Mittel der Männer von Orosháza und Tápé

Jellegek Merkmale	Orosháza			Tápé			t	Sznifikancia szint Signifikanzschwelle	
	N	M	s ²	N	M	s ²			
Fej legnagyobb hossza	1017	187,17	42,97	242	188,09	38,06	2,04	5% > P > 1%	jelentős
Fej legnagyobb szélessége	1015	156,15	48,08	242	157,61	28,09	3,40	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Legkisebb homlokszélesség	1012	109,35	29,04	242	108,50	21,81	6,07	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Járomívszélesség	1012	141,41	62,25	242	144,25	33,18	5,38	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Állkapocsszöglet szélesség	1019	110,46	44,73	242	111,54	43,03	2,35	5% > P > 1%	jelentős
Morfológiai arcmagasság	1016	120,25	50,20	242	120,19	46,38	0,12	P > 5%	nem szignifikáns
Termet	1017	167,14	41,98	241	166,85	38,56	0,64	P > 5%	nem szignifikáns
Fej hosszúság-szélességi jelző	1015	83,57	14,71	242	83,91	11,02	1,31	P > 5%	nem szignifikáns
Morfológiai arcjelző	1009	85,29	37,89	242	83,47	26,83	4,30	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Transv. frontoparietalis jelző	1011	70,07	14,57	242	68,83	6,95	5,16	1% > P	nagymértékben szignifikáns

18. táblázat

Az orosházi és tápéi nők aritmetikai átlagainak különbségei

Tabelle 18. Die Differenzen zwischen der arithmetischen Mittel der Frauen von Orosháza und Tápé

Jellegek Merkmale	Orosháza			Tápé			t	Sznifikancia szint Signifikanzschwelle	
	N	M	s ²	N	M	s ²			
Fej legnagyobb hossza	336	178,49	39,60	270	179,22	30,10	1,55	P > 5%	nem szignifikáns
Fej legnagyobb szélessége	334	150,97	33,64	270	151,68	25,98	1,65	P > 5%	nem szignifikáns
Legkisebb homlokszélesség	337	106,16	31,27	270	104,73	15,48	3,57	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Járomívszélesség	336	131,90	73,71	270	135,87	23,35	6,84	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Állkapocsszöglet szélesség	338	102,31	33,36	270	103,78	26,49	3,34	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Morfológiai arcmagasság	336	109,18	43,19	269	110,06	30,28	1,96	5% = P	jelentős
Termet	336	155,98	33,18	269	154,35	33,41	3,54	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Fej hosszúság-szélességi jelző	336	84,64	11,49	270	84,59	8,95	0,20	P > 5%	nem szignifikáns
Morfológiai arcjelző	334	83,09	39,43	269	81,05	18,57	4,25	1% > P	nagymértékben szignifikáns
Transv. frontoparietalis jelző	333	70,23	14,99	270	69,09	7,18	4,38	1% > P	nagymértékben szignifikáns

Ezek közül különösen a pamíri a honfoglaló magyarokra is jellemző. Figyelemre méltó a tápéi népességben a *lappid* elem számaránya (5,2%). A *dinári* rassz mindössze csak 3,3%-ban fordult elő. Emellett közelebbről meg nem határozott rövidfejűek is szerepelnek a tápéi népességben.

A másik leggyakrabban előforduló csoport a *cromagnoidoké*. A férfiaknál kevesebb (27,2%), a nőknél nagyobb (40,1%) arányban vannak képviselve. Az egész mintában gyakoriságuk 33,7%. Különösen feltűnő, hogy a *cromagnoid-C* rassz, amelyet feltételezen a szovjet antropológusok *andronovo* típusával lehet azonosítani, 13%-os gyakorisággal szerepel. Különös módon előfordulásuk elsősorban a nőknél figyelhető meg.

A *mediterrán* csoport aránylag kisebb jelentőségű. Férfiaknál 13,7%, nőknél 14% az előfordulásuk, tehát a két nemnél gyakorlatilag azonos az arányuk. Közülük is elsősorban az alacsony termetű *gracilis mediterrán* emberfajta található meg; említést érdemelnek a magas termetű *atlantomediterránok* (pontusi típus?) is.

Az *északi* rassz aránylag csekély százalékban (6,4%) mutatható ki.

Végül néhány *turanoid*, illetve *mongoloid* vonásokkal rendelkező egyént is megfigyelhettünk, ezek előfordulása azonban mindössze 1%.

Szükséges azt is megemlítenünk, hogy a 725 megvizsgált egyén közül 8 férfinél és 29 nőnél a pontosabb taxonómiai elemzés nem volt lehetséges, mert

19. táblázat

A tápéi népesség taxonómiája

Table 19. Der Taxonomie der Population von Tápé

Rasszok, alrasszok Rassen		Férfiak Männer	Nők Frauen	Együtt Insgesamt
Sötét szín- komplexió- jú rövid- fejűek <i>Kurzkopf- gruppe mit dunkler Komplexion</i>	alpi (a)	29 (8,5%)	42 (12,2%)	71 (10,3%)
	lappid (l)	9 (2,6%)	27 (7,7%)	36 (5,2%)
	pamíri (p)	46 (13,4%)	19 (5,5%)	65 (9,5%)
	dinári (d)	15 (4,4%)	8 (2,3%)	23 (3,3%)
	armenoid (ar)	44 (12,9%)	23 (6,7%)	67 (9,8%)
	meghatározatlan rövid- fejű (br)	30 (8,8%)	17 (4,9%)	47 (6,8%)
Összesen — Zusammen:		173 (50,6%)	136 (39,5%)	309 (45,0%)
Cromagnoi- dok <i>Cromagnoi- den</i>	cromagnoid-A (crA)	20 (5,8%)	20 (5,8%)	40 (5,8%)
	cromagnoid-B (crB)	49 (14,3%)	53 (15,4%)	102 (14,9%)
	cromagnoid-C (crC)	24 (7,0%)	65 (18,9%)	89 (13,0%)
	Összesen — Zusammen:	93 (27,2%)	138 (40,1%)	231 (33,7%)
Mediterránok <i>Mediterranen</i>	atlantomediterrán (am)	18 (5,3%)	16 (4,7%)	34 (5,0%)
	gracilis mediterrán (m)	29 (8,5%)	32 (9,3%)	61 (8,9%)
	Összesen — Zusammen:	47 (13,7%)	48 (14,0%)	95 (13,8%)
Északi (n) — <i>Nordoiden</i>		26 (7,6%)	18 (5,2%)	44 (6,4%)
Europidok mongoloid vonásokkal — <i>Mongoloide</i>		3 (0,9%)	4 (1,2%)	7 (1,0%)
Összesen — Zusammen:		342	344	686

ezek a személyek részint 18 évnél fiatalabbak, részint a legidősebb korcsoportba tartozók voltak, így náluk a taxonómiai jellegek helyes megítélése az életkori sajátosságok miatt nem volt lehetséges. Néhány esetben a konstitúció-típus jellegei „elfedték” a rasszjellegeket (polimorfia).

Követett módszerünk miatt az összehasonlítás elsősorban az általunk vizsgált orosházi populációval lehetséges. A két népesség között elsősorban abban mutatkozik eltérés, hogy az orosháziaknál számottevően nagyobb a sötét szín-komplexiójú rövidfejűek és a mediterránok előfordulása, ugyanakkor számarányukban csekélyebb a cromagnoidok és a nordoidok jelenléte.

A Bács-Kiskun megyei vizsgálatok eredményei sztereotípen 30–40%-ban állapítják meg egyoldalúan eltolódott taxonómiai szemlélet eredményeként a turanid rassz előfordulását.

20. táblázat

A fényképtáblákon szereplő személyek antropológiai jellemzői

Tabelle 20. Die charakteristische Eigenschaften der Personen auf den Tafeln

Sor-szám Ord-nungszahl	Életkor Alter Nem Geschlecht	Termet (cm) Körper-größe	Fej-jelző Cephal-index	Arc Gesicht	Eredeti hajszín Originale Haarfarbe	Taxonómiai meghatározás Taxonomische Bestimmung
1	19 ♂	169,0	84,1	mesoprosop	fekete	alpi + egyéb
2.	26 ♀	147,8	83,1	euryprosop	barna	alpi
3.	49 ♀	149,8	86,5	hyper-euryprosop	feketebarna	alpi + lapponoid
4.	30 ♀	163,8	85,3	hyper-euryprosop	feketebarna	armenoid + cromagnoid-C
5.	50 ♂	162,2	87,4	euryprosop	feketebarna	pamiri
6.	50 ♂	175,0	82,6	mesoprosop	feketebarna	pamiri
7.	18 ♀	154,2	88,7	euryprosop	feketebarna	pamiri + egyéb
8.	20 ♂	166,8	84,0	hyper-euryprosop	feketebarna	lapponoid + egyéb
9.	53 ♀	145,0	83,7	euryprosop	feketebarna	lapponoid
10.	80 ♂	154,5	86,0	euryprosop	feketebarna	armenoid
11.	60 ♀	156,8	89,1	euryprosop	fekete	dinári
12.	56 ♂	153,3	86,0	euryprosop	feketebarna	cromagnoid-B + egyéb
13.	46 ♀	156,6	87,0	hyper-euryprosop	feketebarna	cromagnoid-B
14.	59 ♀	147,7	82,5	euryprosop	feketebarna	cromagnoid-B
15.	24 ♀	161,5	84,0	hyper-euryprosop	feketebarna	cromagnoid-C
16.	40 ♀	160,8	84,2	hyper-euryprosop	feketebarna	cromagnoid-C
17.	29 ♀	165,8	84,3	euryprosop	feketebarna	cromagnoid-C + egyéb
18.	65 ♂	167,1	78,5	euryprosop	feketebarna	cromagnoid-A
19.	58 ♀	154,0	80,1	euryprosop	barna	cromagnoid-A
20.	22 ♂	163,2	80,6	leptoprosop	barna	gracilis mediterrán + nordoid
21.	37 ♀	150,4	84,0	leptoprosop	feketebarna	gracilis mediterrán
22.	21 ♂	168,6	77,5	leptoprosop	feketebarna	atlantomediterrán
23.	32 ♂	178,2	77,8	leptoprosop	barna	nordoid
24.	41 ♀	151,5	90,8	hyper-euryprosop	barna	turanoid + lapponoid

Összefoglalás

Szerzők bevezetőben röviden áttekintik az utolsó 20 évben végzett magyarországi etnikai embertani vizsgálatokat. Megállapítják, hogy vannak 15–20 soros előadáskivonatok, csak néhány jellegre kiterjedő közlemények, jelentősebb munkák (Ivád, Szabolcs, Orosháza, Dömsöd helységek lakosságáról), valamint 8 Duna–Tisza közti településre vonatkozó adatok, mely utóbbiak autodidakta antropológus munkájának eredményei.

Továbbiakban ismertetik a délmagyarországi Szeged város környékén végzett vizsgálatokat, majd az említett helység közvetlen közelében levő Tápé község történetének vázlatát adják 1138 évtől kezdve.

A községben 1968-ban 352 férfit és 373 nőt vizsgáltak meg antropológiai szempontból. 12 metrikus jelleget, szemszín és hajszínt határoztak meg. Vizsgálati anyagukat x—23, 24—40, 41—60 és 61—x évesek korcsoportjaira osztották fel. Vizsgálati eredményeiket az 1.—14. táblázatokban foglalták össze. A nemi dimorfizmus mérőszámait (15. táblázat) és 5 különböző vizsgálati anyag sigma ratioit is megadják (16. táblázat). Az orosházi és tápéi népesség jellegeinek aritmetikai átlagai közötti különbség ellenőrzését is elvégezték (17.—18. táblázat). A LIPTÁK-féle módszerrel végzett taxonómiai elemzés eredményét (19. táblázat) fényképtáblákon szemléltetik. Megállapítják, hogy elsősorban a rövidfejű, sötét színkomplexiójú rasszok (alpi, pamíri, armenoid, lappid, dinári) fordultak elő, de jelentős a cromagnoid csoport (cromagnoid-A, -B, -C) előfordulása is. A mediterrán és nordoid elemek jelentősége alárendelt. Mongoloid elemeket csak mindössze 1%-ban találtak, ami azért is feltűnő, mert a Duna–Tisza közti vizsgálatok annak gyakoriságát 30–40%-ra teszik. Az orosházi és tápéi lakosság között az európid elemek gyakoriságát tekintve eltérés mutatkozik.

*

(A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának 1969. június 16-i szakülésén elhangzott előadás; közlésre beérkezett 1969. július 7-én.)

IRODALOM

- BARTUCZ, L. (1910): Pár szó az alföldi magyarság anthropológiájáról. — MNM. Népr. Oszt. Ért. 11; 246—253.
- BARTUCZ, L. (1911): A magyarság termetéről. — Népr. Ért. 1—16.
- BARTUCZ, L. (1912): A mai magyarság „cephal-index”-éről. — Népr. Ért. 13; 246—268.
- BARTUCZ, L. (1922): A termet földrajzi elterjedése Magyarországon. — Föld és ember 2; 35—41.
- BARTUCZ, L. (1938): A magyar ember. A magyarság antropológiája. (Magyar föld, magyar faj. 4.) Budapest. 237, 240—242, 263, 299, 302.
- BÁLINT, S. (1965): Tápé. Falutörténet és népelet. Szeged. 5—19.
- FARKAS, GY. (1968): A reprezentatív minta kiválasztása és lehetőségei az antropológiában. — Anthropol. Közl. 12; 61—69.
- FARKAS, GY.—LIPTÁK, P. (1965): A lakosság embertani képe. — In: NAGY, GY. (szerk.): Orosháza története és néprajza. 2. 344—399. Orosháza.
- GASPARICS, E. (1964): Adatok a mórakalmi nők etnikai embertanához. — (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- HAJTMAN, B. (1968): Bevezetés a matematikai statisztikába. — Akadémiai kiadó. Budapest.
- HENKEY, GY. (1961): Fülöpszállási kunok embertani vizsgálata. Népkutató füzetek. 2; 5—38.
- HENKEY, GY. (1962): Homokmégy felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Művelődésügyünk. 71—85. Kecskemét.

- HENKEY, Gy. (1966): Szakmár felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. — Szakmári Honismereti Értesítő. 33—55.
- HENKEY, Gy. (1967a): Fajszi felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. — Fajszi Honismereti Értesítő. 31—57.
- HENKEY, Gy. (1967b): A Bács-Kiskun megyei embertani vizsgálatok és a magyar őstörténet. — Kiskunság. 85—87.
- JÓZSEF, E. (1966): Adatok a tápéi nők embertani arculatához. (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- KELEMEN, A. (1968): Dömsöd, egy központi fekvésű község népességének embertani helye. — *Anthrop. Közl.* 12; 125—160.
- KOVÁCS, J. (1901): Szeged és népe. Szeged ethnographiája. 136—146.
- KOVÁCS, L. (1966): Adatok a tápéi férfiak embertani arculatához. (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- LIPTÁK, P. (1962): Homo sapiens — species collectiva. — *Anthrop. Közl.* 6; 17—27.
- LIPTÁK, P. (1966): Embertan és emberszármazástan. Egységes egyetemi jegyzet. Budapest.
- LIPTÁK, P. (1969): Embertan és emberszármazástan. — Tankönyvkiadó, Budapest.
- MADARÁSZ, J. (1964): A tápéi nők embertani vizsgálatának eredményei. (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- MALÁN, M. (1947): Az élő magyarság embertani kutatása. — A Néptudományi Intézet kiadványa. Budapest.
- MALÁN, M. (1959): Az ethnikai anthropológiai kutatások megszervezése. — *Anthrop. Közl.* 3; 121—126.
- MALÁN, M. (1961): Ergebnisse der ethnisch-anthropologischen Forschungen des Ungartums. — *Anthrop. Közl.* 5; 107—116.
- MARTIN, R.—SALLER, K. (1957): Lehrbuch der Anthropologie. Bd. I. 362—391. Stuttgart.
- NAGY, J. (1964): Adatok a mórահalmi férfiak ethnikai embertanához. (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- NEMESKÉRI, J. (1953): Ivád község népének embertani vizsgálata. In: ACSÁDI, Gy.—CSIZMADIA, A.—LIPTÁK, P.—NEMESKÉRI, J.—TARNÓCZI, T.: Az ivádi embertani kutatások. I. — *Biol. Csop. Közl.* 2; 200—238.
- PONCRÁCZ, R. (1964): Tápé férfiak embertani vizsgálatának eredménye. (Szakdolgozat, kézirat) Szeged.
- STEINBURG, M. (1875): Ein Schädel von Székely-Udvarhely und Mitteilungen über einige andere Schädel. — *Progr. d. Evang. Gymnasium in Schässburg zum Schluss des Schuljahres 1874—75.* Hermannstadt.
- THOMA, A. (1957a): Szabolcs község embertani vázlata. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.* 8; 469—484.
- THOMA, A. (1957b): Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. — *Anthrop. Közl.* 4; 67—79.

NEUERE ANGABEN ZUR ETHNISCHEN ANTHROPOLOGIE DES UNGARTUMS

(Anthropologische Untersuchung der Population von Tápé)

Von Gy. Farkas und P. Lipták

(Zusammenfassung)

Die Verfasser überblicken einleitend die letzten zwanzig Jahre (1950—1969) der sich auf das Ungartum beziehenden ethnisch-anthropologischen Forschungen. Die Anzahl der diesbezüglichen Publikationen ist verhältnismäßig gering, wofür mehrere Gründe vorliegen. Es soll betont werden, daß die Anzahl der durchgeführten Untersuchungen beträchtlich höher war, als die der Publikationen. Der Umstand, daß auch unqualifizierte, jedoch begeisterte »Amateure« solche Untersuchungen vorgenommen, während einige fachkundige Anthropologen sich diesen ferngehalten haben, muß von uns als ungewöhnlich bezeichnet werden.

Etwas früher als die überblickte Zeitspanne ist die ausgezeichnete Zusammenfassung von M. MALÁN (1947) erschienen, die uns über die Forschungen der vergangenen Jahrzehnte informiert. Von hervorragender Bedeutung ist die von J. NEMESKÉRI und seinen Mitarbeitern (1953) stammende anthropologische und humanbiologische Bearbeitung der Gesamteinwohnerschaft der teilweise endogamen Gemeinde Ivád. A. THOMA (1957a) hat die anthropologische Bearbeitung der Population der Gemeinde Szabolcs durchgeführt.

Wir trachteten die Gesichtspunkte der ethnisch-anthropologischen Forschung in dem mit dem Titel: *Orosháza néprajza* (Die Ethnographie von Orosháza) (FARKAS—LIPTÁK, 1965) versehenen II. Band der sich auf Orosháza, auf diese Kleinstadt der Großen Ungarischen Tiefebene beziehenden Monographie zur Geltung zu bringen, wo wir die metrischen Angaben der in bedeutender Anzahl herangezogenen, rund 2000 erwachsenen Einwohner von Orosháza nach Altersgruppen analysiert haben. Auch die taxonomische Untersuchung eines Teiles der Bewohnerschaft haben wir mit einer größeren Ausführlichkeit als gewöhnlich durchgeführt. Die Zahlenproportion der Kurzkopfrassen von dunkler Farbenkomplexion (rund 60%) zeigte ein Übergewicht; außerdem sind die Mediterranen (insgesamt 24%) in bedeutender Zahl vertreten. — Seit dem Erscheinen der Studie über Ivád ist dies in den vergangenen zwanzig Jahren die umfangreichste ethnisch-anthropologische Abhandlung. Leider ist sie nur in ungarischer Sprache erschienen und konnte deshalb im Ausland überhaupt keinen Widerhall erwecken.

Die Bewohnerschaft von Dömsöd wurde ausführlicher von A. KELEMEN (1968) untersucht. Der Verfasser gibt nach Altersgruppen von den durch ihm anthropometrisch analysierten 491 Individuen 12 Maße an. Als neuer Begriff wird die Meßzahl des Geschlechtsdimorphismus eingeführt, und die Verteilung der Merkmale je nach Gruppe ausführlich angegeben. Auch den PENROSESchen »size and shape«-Vergleich vollzieht der Verfasser unter mehreren Populationen.

Die Verfasser der vorliegenden Abhandlung überblicken sodann die in der Ortschaft Tápé und in ihrer Umgebung vorher durchgeführten anthropologischen Untersuchungen; sie geben die skizzenhafte Siedlungsgeschichte der Gemeinde Tápé, ferner das Material und die Methoden der Untersuchungsverfahren bekannt. Die Untersuchung, die 15,2% der Gesamteinwohnerschaft betraf und sich auf 352 erwachsene Männer und 375 Frauen erstreckte, hielt vom September bis Dezember 1968 an. Die angewandte Methode stimmt mit jener überein, die man früher in Orosháza verfolgt hat. Die geographische Verteilung des untersuchten Materials zeigt die beigefügte Karte, über die Häufigkeitsverteilung von sechs Merkmalen erteilen ebensoviel graphische Darstellungen, und über die ausführlich analysierten Merkmale die Tab. 1—14 (auch mit Unterschrift in deutscher Sprache!) einen entsprechenden Aufschluß. Es werden auch die Meßzahlen des Geschlechtsdimorphismus (Tab. 15) und die »sigma ratio«-Werte von fünf verschiedenen Untersuchungsmaterialien angegeben (Tab. 16). Die Verfasser führen zugleich auch die Kontrolle des Unterschiedes zwischen den arithmetischen Merkmaldurchschnitten der Population von Orosháza und Tápé durch (Tab. 17—18). Das Ergebnis der mit Hilfe der LIPTÁKschen Methode durchgeführten taxonomischen Analyse enthält Tab. 19. Hierzu soll soviel hinzugefügt werden, daß während in den Hauptgruppen die Ergebnisse zweifelsohne objektiv sind, in den Untergruppen diese — zufolge der Natur der Dinge — als annähernde Schätzungen betrachtet werden können. Die Verfasser stellen fest, daß in erster Reihe die Kurzkopfrassen von dunkler Farbenkomplexion (alpine, pamirische, armenoide, lappide, dinarische Rassen) angetroffen werden, doch ist auch das Vorkommen der cromagnoiden Gruppe (Cromagnoid-A, -B, -C) bedeutend. Die Bedeutung der mediterranen und nordoiden Elemente ist untergeordnet. Mongoloide Elemente wurden lediglich bei 1% gefunden, was schon deshalb auffallend ist, da die Untersuchungen im Donau-Theiß-Zwischenstromgebiet die Häufigkeit dieser mit 30—40% angeben. Zwischen der Bewohnerschaft von Orosháza und Tápé zeigt sich hinsichtlich der europiden Elemente eine Abweichung. — Eine große Bedeutung messen wir der Tatsache bei, daß die wichtigsten Taxa, deren Hauptmerkmale die Tab. 20 enthält, auf Phototafeln dargestellt werden.

Die Verfasser sind der Meinung, daß systematisch durchgeführte ethnisch-anthropologische Untersuchungen auch weiterhin benötigt werden, damit wir über das heutige Ungarum ein ebenso zufriedenstellendes Bild zeichnen können, wie es z. B. in der Sowjetunion in den vergangenen Jahren bzw. Jahrzehnten zuerst in Bezug auf die im asiatischen Teil lebenden Völker, später auf die großrussische Bevölkerung (BUNAK) bereits gewonnen werden konnte. — Die durchgeführten, jedoch unbearbeiteten und unveröffentlicht gebliebenen ethnisch-anthropologischen Aufnahmen sind selbstverständlich für die Wissenschaft unbrauchbar.

A szerzők címe: DR. LIPTÁK PÁL
Anschr. d. Verf.: Szeged, Táncsics u. 2.
JATE Embertani Intézete

DR. FARKAS GYULA
Szeged, Táncsics u. 2.
JATE Embertani Intézete